

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Ауторско стваралаштво у сајбер простору
(мастер рад)

Ментор
Проф.др Видоје Ж Спасић

Студент
Нина Јевтић
Број индекса: М 018/21-О

Ниш, 2023

САДРЖАЈ

УВОД-----	1
I. АУТОРСКА ПРАВА И ИНТЕЛЕКТУАЛНА СВОЈИНА-----	4
1.1. Појам сајбер простора-----	4
1.2. Интелектуална својина и ауторско право-----	5
1.2.1. Ауторско право и сродна права-----	7
1.2.2. Носиоци ауторских и сродних права-----	10
1.2.3. Садржина ауторског субјективног права-----	12
1.3. Ауторско дело-----	18
1.3.1. Ауторско стваралаштво у дигиталном свету-----	23
1.3.2. Карактеристике ауторског дела у дигиталној форми-----	24
1.4. Ограничење ауторског права-----	25
1.5. Кршење ауторских права у сајбер простору-----	29
1.6. Јавни домен-----	32
1.7. Лиценце отвореног садржаја и лиценце креативне заједнице-----	34
II. АУТОРСКО СТВАРАЛАШТВО У САЈБЕР ПРОСТОРУ-----	37
2.1. Аудио визуелна дела у сајбер простору-----	37
2.1.1. Кинематографска дела-----	37
2.1.2. Телевизијски и радио програм-----	38
2.2. Писана ауторска дела у сајбер простору-----	39
2.2.1. Књижевна и сродна дела-----	40
2.2.2. Музичка дела у сајбер простору-----	42
2.2.3. Рачунарски програм у сајбер простору-----	43
2.2.4. Говорна дела у сајбер простору-----	44
2.3. Остала ауторска права у сајбер простору-----	45
2.3.1. Дела ликовне уметности у сајбер простору-----	45
2.3.2. Дела архитектуре, примењене уметности, индустријског дизајна у сајбер простору-----	46
2.3.3. Картографска дела у сајбер простору-----	47
2.3.4. Фотографије, планови, скице и макете у сајбер простору-----	49
2.3.5. Драмска, кореографска, пантоимска дела у сајбер простору-----	50
2.3.6. Збирка ауторских дела и података у сајбер простору-----	51
2.4. Blockchain (блокчеин)-----	53
2.4.1. Blockchain и ауторско право-----	54
III. МЕЂУНАРОДНА И НАЦИОНАЛНА ПРАВИЛА ЗАШТИТЕ АУТОРСКИХ ПРАВА У САЈБЕР ПРОСТОРУ-----	56
3.1. Бернска конвенција-----	56
3.2. Римска конвенција-----	58
3.3. Женевска конвенција-----	59
3.4. Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине-----	59
3.5. АСТА споразум-----	59
3.6. Група кривичних дела против интелектуалнесвојине у законодавству Србије-----	62

ЗАКЉУЧАК-----	64
Литература-----	67
Сажегак-----	71

УВОД

Највећи ресурс информација на свету је сајбер простор, који је широко отворен за постављање и преузимање информација. Многи корисници интернета сматрају да могу да користе све садржаје на интернету, не размишљајући да тиме крше ауторска права. Такође, велики број корисника сматра да у сајбер простору нема заштите ауторским правом. Брза доступност књижевних дела, научних радова, музичких и видео садржаја су изазов за кориснике интернета који не воде рачуна који је садржај заштићен ауторским правом. Велики број корисника мисли да уколико на самом делу у дигиталној форми не постоји забелешка о заштићеном ауторском праву то дело није заштићено ауторским правом и може се слободно користити. Ово су наравно заблуде корисника, јер свако ауторско дело је заштићено ауторским правом на основу Бернске конвенције о ауторским правима, као и на основу Закона о ауторским и сродним правима без обзира да ли је то назначено на самом делу или не.

Наравно постоји и велики број ауторских дела у сајбер простору који су у јавном домену, односно чије је слободно коришћење дозвољено свима, али то мора бити изричито назначено. Постоји велики број web портала на којима се могу преузети најновија дела аудио и видео индустрије без накнаде, али се мора тражити сагласност аутора или издавачке куће која задржава сва права. Аутори се могу одрећи неких својих ауторских права у корист корисника у сајбер простору али то мора бити назначено. Постоје и ауторска дела којима су због протока времена истекла имовинска овлашћења ауторског права и та ауторска дела су такође постала јавно добро, односно прешла су у јавни домен.

Највећи број злоупотреба у сајбер простору је у области кршења ауторских права над аудио и видео материјалима доступним на интернету. Кршења ауторских права у сајбер простору организована су путем директног преузимања фајлова, као и у виду streaming репродуковања аудио и видео материјала.

Развој информационих технологија и интернета проузроковао је повећање различитих облика угрожавања интелектуалне својине у сајбер простору. Сајбер простор је последица дигитализације садржаја као и сталне употребе информационо – комуникационих технологија, а највећи извор информација је интернет. Неограничена доступност

књижевних дела, научних радова, музичких радова, видео радова, и других ауторских дела пореметила је традиционални концепт ауторских права.

Како би се заштитила ауторска дела у дигиталном облику креирани су нови концепти као што су: лиценце отвореног садржаја, open source softver, copу left лиценца, лиценце креативне заједнице (Creative Commons Licenses – CCL).

Сајбер простор није исто што и интернет, јер интернет као део сајбер простора је највећи информационо – комуникациони систем по броју корисника, а сајбер простор обухвата различите врсте мрежно повезаних рачунарских система. Права аутора се морају поштовати поред неспорне чињенице да је приступ информацијама неопходан.

Рад, поред увода и закључка обухвата три поглавља која су међусобно повезана. У првом поглављу дат је појам ауторског права који је уско везан за појам интелектуалне својине, садржина ауторског права, појам ауторског дела, као и карактеристике ауторских дела у дигиталној форми. Друго поглавље говори о појединим врстама ауторских дела у сајбер простору са циљем да се избегну злоупотребе и кршење ауторског права од стране корисника ICT (Information and Comunication Technologies) и интернета. Велику улогу у обезбеђењу заштите ауторских права има blockchain (блокчејн) технологија која се огледа у администрирању и дистрибуцији дела заштићених ауторским правом. Приказ међународних и националних правила заштите ауторских права у сајбер простору као и међународни АСТА споразум који је пример ове врсте споразума дат је у трећем поглављу. Свака злоупотреба или кршење ауторског права подлеже санкцијама које су дате у оквиру правног система једне земље, а код нас је то Кривични законик.

Ауторско правна регулатива у Републици Србији садржана је у Закону о ауторском и сродним правима, (ЗАСП), из 2009. године, са изменама и допунама 2012. , 2016. и 2019. године. Закон дефинише шта се сматра, а шта не ауторским делом, ко може бити аутор, дефинише врсте ауторског права која која могу бити морална и имовинска, као и ситуације у којима се права на противљење експлоатацији дела суспендују у јавном интересу.

На међународном плану то су извори универзалног карактера: Бернска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела из 1886. године, Универзална конвенција о ауторском праву из 1952. године, ТРИПС Споразум из 1994. године, Уговор о ауторском праву Светске организације за интелектуалну својину из 1996. године, као и многобројне

Директиве ЕУ, од којих је најважнија Директива ЕУ о хармонизацији одређених аспеката ауторских и сродних права у информатичком друштву.

Рад има за циљ упознавање основног појма сајбер простора, при чему је посебно анализирано ауторско право и њему сродна права, као и утицај сајбер простора на ауторско стваралаштво.

Кључне речи: сајбер простор, интелектуална својина, ауторско право, ауторско дело, лиценце

I. АУТОРСКА ПРАВА И ИНТЕЛЕКТУАЛНА СВОЈИНА У САЈБЕР ПРОСТОРУ

1.1. Појам сајбер простора

Сајбер простор је највећи ресурс информација на свету. Под сајбер простором подразумева се „врста заједнице“ која се састоји од мреже рачунара, у којој се елементи класичног друштва налазе у облику битова и бајтова, односно простор који креирају рачунарске мреже.^[1]

Сајбер простор представља термин који означава online свет (рачунарских мрежа), али и дигитални свет уопште.^[2]

Право значење сајбер простора, као дигитално окружење у коме се одиграва борба око информација између друштва, мултинационалних компанија и информатичара дао је 1984. године Вилијам Гибсон у свом роману *Neuromancer*. Пар година касније Џон Пери Барлоу овим термином означава електронски простор у коме се размењују информације.^[3]

У Речнику компјутерских термина Вера Тасић и Иван Бауер дефинишу сајбер простор као „окружење виртуелне вредности у коме особе комуницирају помоћу повезаних (умрежених) рачунара”.^[4]

Аљоша Милица и Марија Богдановић сматрају да сајбер простор представља просторну димензију унутар које се успоставља веза између различитих персоналних рачунара, рачунарских мрежа, различитих виртуелних заједница и појединаца.^[5]

Услед недовољног познавања права многи корисници интернета су мишљења да све што је на интернету могу користити како желе, мислећи да ауторска права нису заштићена у сајбер простору. Међутим свако ауторско дело на интернету заштићено је ауторским правом на основу Бернске конвенције о ауторским правима и на основу националних закона о ауторским правима без обзира да ли је то назначено или не.

[1]. Parsons T. „Друштва“, Аугуст Цесарец, Загреб, 1998, стр.12

[2]. Tipton H. Krause ., *Information Security Management Handbook (fifth edition)*, CRS Press, New York 2004, p 317

[3]. Извор: <http://homes.eff.org/-barlow>

[4]. Тасић В. Бауер Ј. ., *Речник компјутерских термина*“, Микро књига, Београд 2003, стр. 125

[5]. Милица А. Богдановић М. *Завод за уџбенике Београд 2007, стр.6*

Сајбер простор је вештачка творевина настала као резултат друштвених потреба и технолошких иновација и представља доминантан медиј комуникације. То је нематеријални, неограничени, интерактивни простор креиран од рачунарских мрежа. Сајбер простор се користи како би се ометао рад других, или у циљу економске добити нападом на електронске сервисе за резервацију, електронско плаћање, или за крађу личних података и продају истих на тржишту dark-web-a, као и за планирање, организацију и извођење терористичких напада. Поменуте активности се називају сајбер криминалом. У овом случају рачунарски уређаји и рачунарске мреже могу се појавити као средство извршења, циљ напада, или само окружење.

1.2. Интелектуална својина и ауторско право

Израз „интелектуална својина“ дефинисан је Конвенцијом о оснивању Светске организације за интелектуалну својину, која је закључена у Стохолму 1967. године, а измењена је 1979. године. СР Југославија је ратификовала ову Конвенцију.

У члану 2. Конвенције израз интелектуална својина означава права која се односе на:

- књижевна, уметничка и научна дела;
- интерпретације уметника и извођача;
- фонограме и радио телевизијске емисије;
- проналаске у свим областима људске активности;
- научна открића;
- индустријски дизајн;
- фабричке, трговачке и услужне жигове, као и трговачка имена и трговачке називе;
- заштиту од нелојалне утакмице и сва друга права везана за интелектуалну активност у индустријској, научној, књижевној и уметничкој области.^[6]

[6]. Сл.лист СФРЈ Међународни уговори и други споразуми бр.3/72, 4/86 и др.уредбе

Појам интелектуалне својине је скуп овлашћења које правни поредак земље признаје носиоцу интелектуалне својине. Ова права имају аутори, проналазачи, и остали носиоци права интелектуалне својине. Интелектуална својина је плод личне креативности, и иновативности и може бити, било која активност, из било које области живота, проналазак из било које области технике, песма, слика, филм и друго. Интелектуална својина стимулише напредак, трансформишући друштво и додајући вредност нашем животу.^[7]

Права интелектуалне својине датирају још од Устава Сједињених Америчких Држава, дефинисна су у оквиру члана 1. што Конгресу даје ауторитет „да подстиче унапређење науке, и корисних вештина, обезбеђујући писцима и проналазачима искључиво право на ограничено време, на њихова дела и проналаске.“

Подручје интелектуалне својине ужива висок степен усаглашености у већини правних система.

Интелектуална својина обухвата две заокружене целине: индустријску својину и ауторско право и сродна права.

Индустријска својина се односи на област привреде (индустрија, занатство и сл.), односно технике од којих су најзначајнији: патенти за проналазак, жигови компанија, дела настала као резултат индустријског дизајна, ознаке географског порекла и др.

Ауторско право као концепт настаје у 18. веку са идејом да се заштите права аутора, јер су књиге прештамповане без одобрења аутора и без плаћања накнаде ауторима. У ауторско право убрајају се дела књижевности, науке и уметности, односно дела која су резултат интелектуалног и стваралачког напора појединца.

Дела индустријске својине су углавном производ колективног рада где се убрајају дела научног и техничког значаја, за разлику од ауторских дела која су индивидуалног карактера и обухватају дела која припадају књижевном, научном или уметничком подручју.

Без обзира о којој категорији интелектуалне својине је реч могу се издвојити следећи принципи заштите. То су принцип заштите разоткривања суштине, територијални принцип, и принцип временског ограничења.

[7]. Заштита интелектуалне својине у Србији, интернет адреса: <http://www.poslovnazena-biz/poslovanje/zastita-intelektualne-svojine-usrbiji-1-118>

Први принцип заштите - разоткривање суштине значи да аутор креирано ауторско дело са једне стране мора да покаже свету, а са друге стране мора да докаже да је дело његово и да нико пре њега није приказао исто или слично дело.

Други принцип заштите – територијални принцип, дефинише заштиту интелектуалне својине на националном или регионалном нивоу, што значи да држава или регија у којој је аутор поднео захтев за заштиту дела спроводи процес заштите интелектуалне својине.

Трећи принцип заштите - временско ограничење односи се на максимално време трајања заштите. За највећи број права индустријске својине са изузетком жигова и означавање географског порекла који фактички могу трајати неограничено.

Поступци заштите индустријског власништва подразумевају признавање права или регистровање конкретног патента. Процес признавања права спроводе надлежна тела за одређено подручје. У највећем броју случајева то је држава на чијој територији је настало дело које се жели заштитити. Спровођење поступка за додељивање права индустријске својине врши се према одредбама специјалних Закона о конкретном праву индустријске својине, углавном код Завода за интелектуалну својину (ЗИС) или Министарства пољопривреде.

Данас појам ауторског права обухвата ауторско право и ауторском праву сродна права.

1.2.1. *Ауторско право и сродна права*

Термин „ауторско право“ у ужем смислу означава права ствараоца поводом њихових интелектуалних творевина у области књижевности, науке и уметности. Ауторско право може се посматрати у објективном и субјективном смислу. У објективном смислу ауторско право је скуп правних норми којима су регулисани услови које једно дело треба да задовољи да би се сматрало ауторским делом (да представља дело људске творевине, да је у питању духовни садржај, да је изражено у одређеној форми и да је оригинално). У субјективном смислу представља право признато аутору на основу норми објективног ауторског права, а по основу његовог интелектуалног стваралаштва. Субјективно ауторско право састоји се из моралноправних и имовинскоправних овлашћења која су у њему међусобно повезана.

Ауторско право укључује, али се не ограничава на:

- књижевна дела (романе, поезију, драме);
- научна дела (монографије, чланци, предавања);

- филмове, музичка дела, уметничка дела (као што су цртежи, слике, фотографије, кореографије, скулптуре, итд);
- референтна дела, новине, рекламе, мапе, техничке цртеже, компјутерске програме, базе података, и дело архитектуре.

Поред ауторског права постоје и права сродна ауторском праву, која се односе на права и обим правне заштите уметничког изражаја, заштите организационих, пословних и финансијских улагања у извођењу, производњу, дистрибуцију, и радиодифузију ауторских дела, а обухватају:

- 1) право интерпретатора (уметника извођача);
- 2) право произвођача фонограма;
- 3) право филмских продуцената (произвођача видеограм);
- 4) право произвођача емисија;
- 5) право произвођача база података;
- б) право издавача: а) право првог издавача слободног дела и
б) право издавача штампаних издања на посебну накнаду.

Субјекти сродних права ауторском праву нису ствараоци дела, већ су то привредници (физичка или правна лица), која поседују искључиво имовинскоправна овлашћења. Једино се интерпретаторима признају и моралноправна овлашћења, јер у своје дело уносе одређени лични печат.^[8]

Важећи српски Закон о ауторским и сродним правима (ЗАСП), објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012 од 17.12.2012. године и 29/16 – одлука УС, као и Закон о изменама и допунама Закона о ауторским и сродним правима „Службени гласник“ бр.66/19 од 18.септембра 2019. године (у чл. 1), „уређује права аутора књижевних, научних, стручних и уметничких дела (у даљем тексту ауторско право), право интерпретатора, право првог издавача слободног дела, право произвођача фонограма, видеограма, емисија, база података и право издавача штампаних издања као права сродна ауторском праву (у даљем тексту: сродна права), начин остваривања ауторских и сродних права и судска заштита тих права.“^[9]

[8]. Др. Видоје Спасић „Право интелектуалне својине“ Правни факултет Универзитета у Нишу, 2023, стр.317

[9]. Закон о ауторским и сродним правима „Сл. гласник РС“ бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016, одлука УС и 66/2019

Закон штити „оригинална дела из области књижевности и уметности“. То укључује креације ума попут музичких композиција, писања, и визуелне уметности.^[10]

Право интерпретатора - сваком интерпретатору припадају загарантована морална и имовинска права за изведену интерпретацију. Интерпретатор је физичко лице, које може без икаквих проблема, да изводи не само своје већ и туђа ауторска дела која јесу или нису заштићена ауторским правом. Лица која пружају техничку подршку не морају бити категорисани као интерпретатори.

Право првог издавача слободног дела - стиче се саопштавањем дела које до тада није саопштано, а које се саопштава након истека имовинских права аутора. Право првог издавача слободног дела је имовинско право, што је карактер свих сродних права, сем права интерпретатора. Имовинска права аутора над делом које је заштићено ауторским правом истичу након што протекне 70 година од смрти аутора.

Имовинскоправна овлашћења носиоца права првог издавача слободног дела аналогна су имовинско правним овлашћењима аутора.

Временски период трајања права првог издавача слободног дела одређен је законом на 25 година почев од дана његовог првог саопштавања јавности на други начин.^[11]

Право произвођача фонограма - су имовинска права над креираним записом. Под фонограмом се подразумева снимање звука на неком носачу звука. Како је Законом дефинисано произвођач фонограма може бити физичко или правно лице, што значи да је фонограм настао у организацији или средствима физичког или правног лица.

Право произвођача видеограма - видеограм је снимак филмског дела на носачу слике и звука. Сем филмског дела у видеограм се могу укључити и покретне слике које могу, али не морају да буду праћене звуком. Право на видеограм има продуцент, који може бити правно или физичко лице. Продуцент је иницијатор снимања филма и његов задатак је обезбеђивање финансијских средстава којима покрива трошкове снимања, као и одговорност процеса снимања. Такође, може се супротставити искоришћавању свог видеограма како у оригиналној тако и измењеној форми.

[10]. Annette Kur, Thomas Dreier and Stefan Luginbuhl, European Intellectual Property Law (2 nd end, Edward Elgar Publishing Limited 2019) 287

[11]. Душан Поповић „Критички осврт на сродноправну заштиту издавача: заштита привредног или културног подухвата“, Часопис за правне и друштвене науке, Правни факултет у Београду, Vol 63, No.1,2015

Права произвођача емисије - су имовинска права. Емисија је сваки електромагнетни или други сигнал претворен у звучни, визуелни, или звучно визуелни садржај како би био доступан широј јавности.

Права произвођача базе података - база података је скуп појединачних података, ауторских дела или било којих других материјала. Употребом дигиталних података дефинисана је и база података као скуп дигитално уређених предходно неструктурираних података или материјала. У групу материјала могу се сврстати реченице, индекси, системи за приказивање информација. Произвођач базе података може бити физичко лице или компанија. Да би неко лице постало носилац права производње базе података потребно је да креира базу података, што подразумева прибављање, проверу или презентацију њеног садржаја. Када је реч о електронским базама података поступак утврђивања права произвођача и овлашћених корисника бива знатно отежан великим бројем злоупотреба од стране неовлашћених корисника.

Право издавача штампаних издања - издавачи штампаних издања имају права на накнаду која се спроводи на истоветан начин као што је то случај са ауторима. Аутори штампаних дела своја права могу остварити посредством организација за колективно остваривање ауторских и сродних права. Аутори и издавач у унапред дефинисаној размери деле средства прикупљена у виду такси које плаћају произвођачи, увозници, корисници уређаја за фотокопирање и пружање услуга умножавања.

У људском стваралаштву ауторско право и њему сродна права су врло битна, јер ауторима пружају подстицај у виду признања и новчане накнаде са једне стране, а с друге стране пружају одређену сигурност да се њихова дела могу дистрибуирати без страха од неовлашћеног копирања или пиратерије, а уколико до тога и дође, осигурана им је одређена заштита ауторског права.

1.2.2. . Носиоци ауторских и сродних права

Носиоци ауторског и сродних права су ствараоци дела заштићених ауторским правом, њихови наследници и правни следбеници.

Носилац ауторског права на основу ЗАСП (чл.9) је аутор. Аутор је физичко лице који је створио ауторско дело, и самим тим носилац ауторског права. Аутором се сматра лице

чије је име, псеудоним, или знак на уобичајен начин означен на примерцима дела док се не докаже супротно. Изузетно, правно или физичко лице, чији назив, односно име је на уобичајен начин назначено на филмском платну сматра се произвођачем тог дела, док се не докаже супротно. Право аутора је како ће обележити своје дело, именом, иницијалима, псеудонимом, или ће дело бити анонимно.

Ако је у изради учествовало више аутора говори се о коауторском делу (чл. 10 ЗАСП). Ако је коауторско дело недељива целина, коауторима припада заједничко ауторско право на створеном делу. Ако два или више аутора саставе своја дела ради њиховог заједничког коришћења, сваки од аутора задржава ауторско право на свом делу.

Односи између коаутора спојених дела утврђују се уговором. (чл.12 ЗАСП).

Пример коауторског стваралаштва је филмско дело у коме учествују субјекти са посебним интересима. На једној страни су власници капитала заинтересовани за комерцијално искоришћавање филма, а мање заинтересовани за уметничку вредност, а на другој страни су ствараоци (посебно коаутори), заинтересовани за квалитет створеног дела, јер они осим за новац раде за славу и популарност. Зато је задатак ауторског права да постави равнотежу између ових субјеката.

Према нашем Закону коаутори филмског дела сврстани су у две категорије: обавезни (или безусловни) и условни коаутори.

Безусловни коаутори сваког филмског дела су:

- сценариста (писац)
- режисер (редитељ) и
- главни сниматељ.

По сили закона ови субјекти су увек коаутори кинематографских дела.

Ако је реч о музичком филму онда је композитор коаутор филмског дела, а ако се ради о цртаном, односно анимираном филму, или цртежу или анимацији онда је главни цртач (аниматор) коаутор. (чл.11 ЗАСП-у). Композитор и аниматор су условни коаутори филмског дела.

У стварању филма учествују и тзв. техничка лица (радници, возачи, снабдевачи и сл.), чија су права регулисана уговором, јер немају никакав стваралачки допринос.

Носиоци ауторских и сродних права имају одређена права и привилегије које се односе на конкретно ауторско дело, што им омогућава да забране или одобре репродуковање дела

у свим облицима укључујући штампање и звучне записе. Такође, носилац ових права може одобрити јавно извођење и саопштавање дела. Уколико постоји захтев за превођењем дела на стране језике, као и захтев за евентуалном адаптацијом дела, носилац ауторског права одлучује да ли ће или неће то одобрити.

Носилац других сродних права може бити свака физичка и правна особа, осим уметника извођача, који по својој нарави припада физичкој особи, која изводи дело из књижевног или уметничког подручја или изражаја фолклора.

Корисник сродних права може бити: извођач (гумац или музичар) за извођење ауторског дела, произвођач звучних записа (на касетама, компакт дисковима, итд), за њихове снимке и организација за радиодифузију за њихове радио или телевизијске програме.

1.2.3. Садржина ауторског субјективног права

На основу Закона о ауторским и сродним правима, који одређује садржину ауторског права „носиоци ауторског права“ имају искључиво право да користе или овласте друге да користе дело под договореним условима. Носилац (носиоци) права на дело може да забрани или одбије његово репродуковање у свим облицима, укључујући штампање и звучне записе, његово јавно извођење и саопштавање јавности, његово емитовање, превођење на друге језике и његове адаптације, као што је роман који се транспортује у сценарио за филм.

Ауторско субјективно право представља јединствено право које садржи две врсте овлашћења – имовинска која штите имовинске интересе аутора у погледу коришћења његових дела и морална која штите личне и духовне везе аутора са његовим делом.

ЗАСП у чл.8 говори о настанку права и каже да аутор ужива морална и имовинска права у погледу свог ауторског дела од тренутка настанка ауторског дела.

Већина законодавства, укључујући и наше, а у складу са Бернском конвенцијом за заштиту књижевних и уметничких дела, врше експлицитно набрајање појединих моралноправних и имовинскоправних овлашћења.

Према мишљењу појединих теоретичара ова подела на морална и имовинска овлашћења је непотребна, будући да је демаркациона линија танка – ауторско дело је објекат права *res*,

па ова подела нема утицаја на пружање заштите, јер штитећи једно штити се и друго право.^[12]

Аутору дела према нашем Закону припадају следећа морална овлашћења:

- овлашћење на признавање ауторства (патернитета) – чл. 14. ЗАСП прописује да аутор има искључиво право да му се призна ауторство на делу и представља законски основ да се супротстави сваком плагијату његовог ауторског дела;

- овлашћење на назначење имена – на основу чл. 15. ЗАСП аутор има искључиво право да његово име, псеудоним, или знак буду назначени на сваком примерку дела, односно наведени приликом сваког јавног саопштења, односно другог искоришћавања дела, осим ако је то и конкретном случају технички немогуће;

- овлашћење на објављивање дела – чл. 16 ЗАСП аутору даје искључиво право да објави своје дело, да одреди начин на који ће дело бити објављено, а до објављивања дела само аутор има право да даје јавна обавештења о садржини дела или да опише своје дело;

- овлашћење на поштовање интегритета дела – чл.17 ЗАСП гарантује аутору искључиво овлашћење да штити интегритет свог дела тако што ће се супротставити свакој измени дела од стране неовлашћеног лица;

- овлашћење на супротстављање недостојном искоришћавању дела – чл.18 ЗАСП прописује да аутор има искључиво право да се супротставља искоришћавању свог дела на начин који угрожава или може угрозити његову част или углед.

Разлика између повреде интегритета и недостојног искоришћавања огледа се у томе што се код повреде интегритета дело мења неовлашћено, док код недостојног искоришћавања нема измене дела, већ се оно искоришћава на недостојан начин, при чему се угрожава част и углед аутора.

Аутору се даје правна могућност да на специфичан начин утиче на будуће коришћење свог већ објављеног или издатог дела чиме се уважава чињеница да је ауторско дело одраз личности аутора. Ово право траје за живота аутора и не може га се одрећи.

[12]. Др. Видоје Спасић „Право интелектуалне својине“, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, 2023. године, стр 391-394

Имовинска права су искључива права аутора, јер аутор може да одобри или забрани коришћење свог дела на било који начин. Закон прописује да имовинскоправну компоненту чине овлашћења аутора да економски искоришћава своје дело и дела настала прерадом његовог дела. За свако искоришћавање ауторског дела од стране другог лица аутору припада накнада ако овим законом или уговором није другачије одређено.^[13]

ЗАСП прописује имовинскоправна овлашћења која припадају аутору, и то су:

- **Овлашћење на умножавање** - чл.20 ЗАСП - је право израде ауторског дела у једном или више примерака, у целости или у деловима, непосредно или посредно, привремено или трајно, било којим средствима и у било ком облику. Са ауторскоправног аспекта сврха умножавања дела је небитна, може бити комерцијална, хуманитарна, па чак и недопуштена.

Код умножавања дела ирелевантан је начин умножавања. У зависности од врсте дела, умножавање се може вршити графичким поступцима, фотокопирањем и другим поступцима којима се постиже исти резултат, звучним или визуелним снимањима. У новије време умножавање се врши дигиталном технологијом која омогућава брже и јефтиније умножавање дела која су претворена у дигитални формат, али и неовлашћено умножавање и искоришћавање ауторских дела уопште. Као умножавање дела помоћу дигиталне технологије може се квалификовати и сам приступ делу путем интернета, такође „постављање“ дела на мрежу (аплодовање), или „преузимање“ садржаја са мреже (даунлодовање) као и његово трансмитовање.

- **Овлашћење на стављање дела у промет** – на основу чл. 21 ЗАСП аутор има искључиво овлашћење да ставља у промет оригинални или умножени примерак свог дела, продајом или другим начином преноса својине. Такође може другоме забранити или дозволити наведене радње. Осим преноса својине на примерку дела стављање у промет обухвата и:

1. нуђење примерака дела ради стављања у промет;
2. складиштење примерака дела са истим циљем;
3. увоз примерака дела.

[13]. Ibid str 397

Законом је уведено ограничење у вези са овим имовинскоправним овлашћењем у виду исцрпљења права, тако што ово овлашћење не делује према оном власнику примерка дела који је примерак легално прибавио у Републици Србији од аутора или његовог правног следбеника, што значи да власник може отуђити примерак дела који је легално прибавио од аутора или ауторовог правног следбеника.

-Овлашћење на давање примерака у закуп – према чл. 22 ЗАСП аутор има искључиво овлашћење да даје у закуп примерак свог дела. Такође, може другом да забрани или дозволи давање оригинала или умножених примерака свог дела у закуп. Под закупом у смислу овог Закона подразумева се давање оригинала или умножених примерака дела другом на коришћење на ограничено време у комерцијалне сврхе, односно остваривања непосредне или посредне имовинске користи.

ЗАСП прописује у чл.23 три случаја у којима аутор нема искључиво овлашћење на давање у закуп примерака дела и то ако је реч о:

1. грађевински реализованом делу архитектуре;
2. делу примењене уметности, реализованом у виду индустријског или занатског производа;
3. делу које је настало или је умножено ради давања у закуп као искључивог облика искоришћавања дела, уговореног између аутора и власника примерка дела.

-Овлашћење на излагање дела у нашем ЗАСП-у није изричито наведено, већ је посредно регулисано у оквиру овлашћења аутора према власнику примерка дела, конкретно кроз забрану излагања оригиналног примерка дела. Ако аутор може забранити власнику вршење одређеног овлашћења, значи да га он сам већ поседује. Притом, према нашем Закону, ово овлашћење није једнократно, јер примерци дела се могу више пута излагати (пр.аутор дела ликовних уметности, фотографских и сличних дела има овлашћење на излагање примерака на изложбама и другим јавним местима).^[14]

Право саопштавања ауторског дела према Закону обухвата:

- Право јавног извођења дела - је искључиво право аутора да сам изводи своје ауторско дело кад год то жели, и искључиво право да другом забрани или дозволи извођење свог дела.

[14]. Ibid str. 404

ЗАСП-у у чл. 25 ограничава појам извођења на саопштавање дела јавности непосредним путем тј. извођењем од стране интерпретатора пред публиком, при чему се могу користити техничка средства за производњу и / или појачавање звука (пр. извођење уживо на приредби или концерту, рецитовањем или свирањем и певањем);

- **Право јавних приказивања сценских дела** - чл. 26 ЗАСП прописује искључиво право аутора да одлучује о представљању свог дела пред јавношћу. Ово право може вршити сам аутор или дозволити или забранити другом представљање његовог дела. У смислу Закона представљањем се сматра јавно саопштавање сценских дела (драмско, кореографско, пантомимско дело) уживо пред публиком.

- **Право јавног преношења извођења или представљања** - чл. 27.ЗАСП под овим правом подразумева истовремено саопштавање дела, које се изводи или представља публици која се налази изван простора у коме се дело изводи или представља уживо, уз помоћ техничких уређаја као што су звучник, видео-бим, екран и сл. (пр. када се музичко дело које се јавно изводи уживо у концертној дворани истовремено саопштава јавности изван простора дворане помоћу звучника или на екрану);

- **Право емитовања** - на основу чл. 28 ЗАСП емитовањем се сматра јавно саопштавање дела жичним или бежичним преносом радијских или телевизијских програмских сигнала измењених за јавни пријем (радио дифузија и кабловска дифузија);

- **Право на реемитовање и кабловско реемитовање** - у смислу чл.29 ЗАСП, реемитовањем се сматра истовремено саопштавање ауторског дела јавности у неизмењеном и целовитом облику од стране лица различитог од радиодифузне организације која ауторско дело изворно емитује. Кабловско реемитовање одвија се путем кабловског или микроталасног система и подразумева истовремено, неизмењено и непрекинуто реемитовање иницијалне жичне, бежичне или сателитске емисије, телевизијског или радио програма који је намењен за пријем од стране јавности. Аутор има искључиво право да дозволи или забрани реемитовање или кабловско реемитовање свог ауторског дела. У случају кабловског реемитовања ауторских дела, право аутора остварује се само преко организације за колективно остваривање ауторског и сродних права. Уколико радиодифузна организација и кабловски оператер не постигну споразум о условима кабловског реемитовања емисије радиодифузне организације свака од заинтересиваних страна може да се обрати медијатору;

- **Право на јавно саопштавање укључујући интерактивно чињење дела доступним јавности** је искључиво право аутора да другом забрани или дозволи јавно саопштавање дела, укључујући чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ делу са места и у време које он одабере (чл. 30 ЗАСП). Посебан значај има јавно саопштавање интерактивним путем, односно путем интернета. Право саопштавања јавности путем интернета може се извршити непосредним путем, нпр, слањем мејла, или посредним путем стављањем на сервер, одакле је садржај доступан сваком заинтересованом лицу, са било ког места и у било које време, уз напомену да мора да постоји техничка веза са сервером, односно интернетом;

- **Право на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела** према чл. 31 ЗАСП аутор има искључиво право да другом дозволи или забрани прилагођавање, превођење, аранжирање и друге измене дела;

- **Право јавног саопштавања дела** - које се емитује регулисано је чл.32 ЗАСП по коме је искључиво право аутора да другом забрани или дозволи да његово дело које се емитује, односно реемитује истовремено јавно саопштава публици на јавним местима као што су возила јавног саобраћаја, чекаонице и сл. путем техничких уређаја као што су радио апарат или телевизор;

- **Право јавног саопштавања дела са носача звука или слике** - даје аутору искључиво право да другом забрани или дозволи да његово дело које је забележено на носачу звука, односно носачу слике, (компакт-диск, аудио или видео касета, филмска трака, оптички диск, дијапозитив), јавно саопштава помоћу техничких уређаја за репродуковање звука, односно слике (чл. 33 ЗАСП).

Закон прописује и тзв.остала права која не могу да се сврстају ни у морална ни у имовинска, а носе обележја и једних и других. У тзв. остала права спадају:

- **Право на приступ примерку дела**, (чл.34 ЗАСП) - подразумева право аутора да од власника његовог дела тражи да му омогући приступ на том примерку, ако је неопходно ради умножавања дела, и ако се тиме не угрожавају оправдани интереси власника, односно лица која држе тај примерак;

- **Право слеђења**, (чл.35 ЗАСП) - је право аутора на одговарајући удео од продајне цене остварене сваком препродајом оригинала његовог ликовног дела које уследи након првог отуђења дела од стране аутора;

- **Право забране излагања оригиналног примерка дела ликовне уметности**, (чл.36 ЗАСП)- власник оригиналног примерка дела скулптуре, сликарства, и фотографије има право да тај примерак излаже, без обзира да ли је дело објављено, осим ако је аутор, приликом отуђења тог оригиналног примерка, забранио изричито у писаној форми;

- **Прече право аутора на прераду дела архитектуре**, (чл.37 ЗАСП) - аутор архитектонског дела не може се противити изменама свог дела ако је потреба за изменама произашла из сигурносних, техничких, или сличних разлога.

Са правне стране за стицање и одржавање ауторскоправне заштите није прописан управни поступак и није потребно испунити било какве формалности или плаћање такси. Како би се разликовала регистрована од нерегистрованих дела и да би се лакше утврдила повреда ауторских права у Сектору за ауторска и сродна права и међународну сарадњу врши се депоновање односно регистрација ауторског дела и предмета сродних права.

1.3. Ауторско дело

Већина националних закона о ауторском праву одређује појам ауторског дела, генералном клаузулом (општом дефиницијом), као дела књижевног, научног и уметничког подручја, индивидуалног карактера, без обзира на начин и облик изражавања, врсту, или оригинална намену.

Наш ЗАСП (чл.2), одређује појам ауторског дела, односно прописује правно-технички механизам на основу кога се одређена творевина може квалификовати као ауторско дело. У скаладу са тим, ауторско дело у нашем закону дефинисано је комбинованом методом – кумулацијом генералне клаузуле (опште дефиниције) и егземпларног набрајања најчешћих врста именованих ауторских дела, а употребљен је и метод негативне енумерације.^[15]

^[15] Др.Видоје Спасић „Право интелектуалне својине“, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2023, стр.327-329

Генерална клаузула према нашем закону (чл.2), гласи да је „ауторско дело духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине“.

Егземпларно набрајање изражава се на тај начин што се ауторским делом, (чл.2) сматрају нарочито:

1. писана дела (књиге, брошуре, чланци, преводи, рачунарски програми у било ком облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.);
2. говорна дела (предавања, говори, беседе и др.);
3. музичка дела са речима или без речи;
4. драмска, драмско-музичка, кореографска и пантомимска дела као и дела која потичу из фолклора;
5. филмска дела (кинематографска и телевизијска дела);
6. дела ликовне уметности (слике, графике, цртежи, скице, скулптуре и др.);
7. дела архитектуре, примењене уметности, и индустријског обликовања;
8. картографска дела (географске и топографске карте);
9. планови, скице, макете и фотографије;
10. позоришна режија.

Ово су најзаступљенија дела у пракси, али је остављена могућност да се и друге творевине, које настану у пракси, а испуњавају услове из генералне клаузуле (оригиналност и форма), могу сматрати ауторским делом у правом смислу. Убрзан развој информатичке технологије допринео је постојању нових врста конкретних ауторских дела, као што су веб-сајтови, блогови, постови, мултимедијална, интерактивна дела и слично.

Наш закон у дефинисању ауторског дела применом методе негативне еnumerације што значи да ауторскоправна заштита не обухвата опште идеје, поступке, методе рада или математичке концепте као такве, као и начела, принципе и упутства која су садржана у ауторском делу.

Ауторским делом се не сматрају (чл.6 ЗАСП):

- 1) закони, подзаконски акти и други прописи;
- 2) службени материјали државних органа и органа који обављају јавну функцију;
- 3) службени преводи прописа и службених материјала државних органа и органа који обављају ту функцију;
- 4) поднесци и други акти у управном или судском поступку.

На основу генералне клаузуле, да би нека творевина била ауторско дело мора да поседује: оригиналност и форму.

Оригиналност дела у најширем смислу подразумева израз духа аутора, што подразумева одражавање индивидуалних особина, осећања аутора, и еманацију личности. Ауторско дело одређено негативном методом је оригинално уколико не представља плагијат у виду копије или битно подржавање неког већ постојећег дела. Развојем дигиталне технологије све је теже да се створи дело које је потпуно ново и не подсећа ни на једно већ створено дело. Под оригиналношћу се подразумевају две врсте оригиналности: ауторска оригиналност и оригиналност дела.

Ауторска оригиналност је везана за личност аутора и одражава индивидуалне особине аутора, а оригиналност дела постоји када дело представља нову духовну творевину у области у којој је настало. У пракси постоји презумција оригиналности дела, односно свако новостворено ауторско дело сматраће се оригиналним док неко не докаже супротно. Оригиналност дела је општи услов ауторскоправне заштите.

Друга карактеристика ауторског дела је **форма**. Аутор је потпуно слободан у избору форме у којој ће своје ауторско дело обликовати и манифестовати. Иста врста дела може имати различиту форму, као што књижевно дело може бити саопштено усмено, или изражено кроз дигиталну форму (нпр.ЦД). Облик и карактер форме може имати одређен значај (нарочито економско финансијски), али су ирелевантни са аспекта ауторскоправне заштите.

У генералној клаузули наведени су и небитни услови заштите ауторског дела са ауторскоправног аспекта, односно као услови заштите. У том смислу небитна је:

- **садржина дела** (на шта се дело односи) или обим дела (да ли дело чине сабрана дела у више томова или дело на једној страни);

- **уметничка или комерцијална вредност**, тако да једнаку заштиту уживају врхунска уметничка дела или дела тзв.шунда или кича, или уметничка дела велике комерцијалне вредности и дела минималне, односно тзв. афекционе вредности;

- **намена или сврха дела**, јер свеједно је којим субјектима и циљевима је дело намењено;

- **допуштеност његовог јавног саопштавања**, што значи да ће правну заштиту уживати и противзаконита или неморална дела. То што аутор може да одговара за садржај ауторског дела (нпр. кривично, ако је дело расистичке природе), представља посебну околност и нема утицај на ауторскоправну заштиту. Поводом оваквих дела могуће је евентуално ускраћивање појединих имовинскоправних овлашћења (нпр. умножавање или дистрибуција дела), али неће имати утицај на квалификовање такве творевине ауторским делом.

На основу чл.3 ЗАСП ауторским делом се сматрају незавршено ауторско дело, делови ауторског дела, као и наслов ауторског дела ако испуњавају услове из генералне клаузуле (оригиналност и форму).

Прераде ауторских дела сматрају се ауторским делом ако испуњавају опште услове заштите на основу чл.4 ЗАСП. Дело прераде у смислу овог члана је дело у коме су препознатљиви карактеристични елементи прерађеног (изворног) дела (музичке обраде, аранжмани, и др.).

Збирке самосталних ауторских дела, података или друге грађе (енциклопедије, антологије, електронске базе података и сл), које према избору или распореду саставних елемената чине сопствене интелектуалне творевине као такве су заштићене.(чл.5 ЗАСП).

Народне књижевне и уметничке творевине нису предмет ауторског права јер се за њихово саопштавање јавности плаћа накнада.

У најширем смислу разликују се три групе ауторских дела:

1). Изворна ауторска дела су настала на основу оригиналне идеје и инспирације аутора. Ова дела су настала као израз аутентичних мисли аутора, осећања и промишљања испољених у одређеној форми, тако да аутор ових дела није у знатнијој мери имао узор у неком већ постојећем делу. Аутор има апсолутну самосталност у коришћењу дела и ограничен је једино законским одредбама. Изворна ауторска дела се наводе углавном, према врстама средстава изражавања као што су писана и изговорена реч, покрет тела, звук, средства ликовног изражавања и различите комбинације средстава изражавања.

Називи за поједине врсте ауторских дела нису уједначени, а одређени називи не односе се у појединим законима на исту врсту дела.

2). Дела прераде представљају тзв. деривативна ауторска дела. У стварању ових дела аутор је користио узор, идеју, композицију или други елемент аутора неког другог већ постојећег изворног или изведеног дела, али је у дело унео и извесне елементе оригиналности. Дело прераде може настати у истој форми као и дело на основу кога је оно настало, а може имати и другачију форму. Са аспекта мотива настанка дело прераде може настати из личних разлога аутора (нпр. научних, културних, естетских и сл.), или из практичних потреба, односно, захтева да се одређено изворно дело прилагоди за одређени облик коришћења. Постоји више врста дела прераде. У пракси су то нарочито: прераде књижевних дела, (нпр. писање сценарија за филм по роману), и музичке обраде (музички аранжмани, имитације, варијације, импровизације итд), већ постојећих ауторских дела.

3). Збирке дела, представљају скуп ауторских дела одређене врсте или других података, који с обзиром на избор распоред или друга својства испуњавају опште услове ауторскоправне заштите. У пракси то могу бити зборници радова различите врсте, енциклопедије (научне, дечије, и сл.), антологије (песама, народних умотворина или других књижевних дела), музичке збирке, збирке фотографија, архитектонских, картографских или пластичних дела, графичка мапа, изложба и сл. итд.

Ауторским делом се сматра и збирка народних књижевних и уметничких творевина, као и збирка докумената, судских одлука и сличне грађе, која с обзиром на избор и распоред саставних делова испуњава опште услове заштите

Такође ауторским делом ће се сматрати и збирка творевина која се по природи не сматрају ауторским делима, (нпр. збирка судских одлука, правних прописа и сл.), под условом да је у избору и распореду такве збирке присутна оригиналност.

Ауторским делом ће се сматрати и база података уколико испуњава услове ауторскоправне заштите. Уреднику као аутору збирке припада субјективно ауторско право састављено из имовинскоправних и моралноправних овлашћења. Међутим, ако је збирка састављена од ауторских дела која су у року трајања правне заштите, а аутор збирке није аутор и појединих дела, настаје ауторскоправни однос аналоган односу између изворног и изведеног дела, са свим правним последицама које из тога проистичу. Дакле, аутори дела (саставних елемената збирке) имају своја засебна овлашћења, независна од права аутора

збирке, тако да аутор збирке мора пре свега да затражи сагласност аутора саставних делова. Аутори саставних делова имају право да захтевају да њихова имена буду назначена приликом коришћења збирке. Такође, аутор дела које је саставни део збирке, може вршити своје овлашћење на заштиту интегритета дела, супротстављањем недостојном искоришћавању дела, као и право покајања.

1.3.1. Ауторско стваралаштво у дигиталном свету

Основна форма у којој су се појављивала ауторска дела у периоду од настанка ауторског права до 80-тих година прошлог века била је аналогна форма. Ова форма чува оптималну равнотежу између интереса аутора с једне стране и уживалаца дела с друге стране, и отежава неовлашћену употребу, или неовлашћено умножавање ауторских дела и све врсте злоупотреба. Постоје и дела у аналогној форми која се могу лако умножити, (пр. књижевно дело у форми књиге може се лако умножити фотокопирањем, при чему је потребно поседовање оригиналног дела), а с друге стране исто ако је то дело постављено на Интернету, може се лако преузети и штампати у неограниченом броју примерака.

Досадашњи модел заснован на аналогној информацијоној технологији уздрман је појавом дигиталних технологија, која је омогућила да умножавање ауторског дела постане јефтино, квалитетно и лако.

Дигитализација ауторских дела означава радње умножавања ауторских дела у електронском облику и чињења доступним тако умножених примерака на Интернету. Дигитализацијом може бити обухваћено читаво дело или само један део. За сваку радњу умножавања и чињења дела доступним јавности неопходно је предходно прибавити сагласност титулара ауторског права, осим у случајевима прописаних ограничења и изузетака од ауторскоправне заштите.

У дигиталној средини заштићена дела ауторским правом – слике, звуци, текстови, музика или филмови састоје се од низа повезаних делића (битова). Ово је значајно са ауторскоправног аспекта, јер ова структура дела доводи до уједначавања. Битови су само комадићи – они ништа „не знају“ и „све им је једно“ да ли представљају књижевно дело, музичко дело, слику – графику, јер у зависности од тога како су повезани одредиће се која врста ауторског дела ће настати. У том смислу, ток битова који је примарно наоко створен

као аудиовизуелно дело може нпр. бити прераспоређен да створи музичко дело.^[16] Свеобухватност битова представља књижевно дело, музичко дело, или слику, јер сами битови један по један не значе ништа.

Ауторско право у дигиталном окружењу доживљава огромне промене, и док једна група аутора сматра да је то крај ауторског дела, друга група аутора заступа гледиште да дигитална технологија не представља претњу ауторском праву.^[17]

1.3.2. Карактеристике ауторских дела у дигиталној форми

Најважнија карактеристика ауторских дела у дигиталној форми је њихова променљивост, односно пластичност. За разлику од дела у дигиталној форми ауторска дела у аналогној форми имају тенденцију непроменљивости. Дакле, промене у дигиталној средини доносе најмање две групе ауторскоправних проблема. Као прво постоји могућност злоупотребе у искоришћавању дела, а самим тим и повреде ауторског права, а као друго дигитална средина доводи у питање успостављени баланс интереса и моћи између „антагонистичких“ страна: аутора и корисника дела са једне стране и уживалаца ауторског дела на другој страни. Уживаоци ауторских дела нису само пасивни примаоци информација, већ имају активну улогу у интеракцији са коришћеним делом (а преко њега и са аутором), повећавајући могућност за његово искоришћавање. Последица тога, у првом реду је потреба за рестрикцијом неких употреба дела у дигиталној форми, односно за њиховим изузимањем из категорије дозвољених употреба, и сврставањем у повреде ауторских права.

[16]. Спасић В. „Право интелектуалне својине „ Ниш 2017, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 353

[17]. Спасић В. „ Прилагођавање ауторског и сродних права у информатичком окружењу“ , Тематски зборник радова , Правни факултет у Нишу – право Републике Србије и право Европске Уније, стање и перспективе, 2009, други том, стр. 572

Друга карактеристика ауторских дела у дигиталној форми је аутоматска производња дела. За дигиталну средину је карактеристично да у њој настају нова дела чији је аутор тешко одредив. Пример за аутоматски настанак дела је аутоматско стварање базе података. У већини законодавстава о ауторском праву, базе података представљају врсту заштићених ауторских дела и у овом случају јавиће се проблеми у вези са ауторством, а самим тим са допушћеношћу или недопушћеношћу употребе и модификације. Компјутерски програми могу аутоматски производити одређене врсте ауторских дела. Овај феномен доводи до тога да ауторско дело нема човека за аутора који би био одговоран за настанак дела. У земљама Европе овој врсти дела не пружа се ауторскоправна заштита, јер им недостаје оригиналност, као услов правне заштите. Међутим без обзира да ли ова дела уживају или не правну заштиту не може се негирати потреба за регулисањем њиховог искоришћавања.

Следећа карактеристика дигиталних дела је идентичност дигиталне копије и оригинала, што се огледа у околности да су дигиталне копије потпуно једнаке са оригиналним делима. Када се пресними неко књижевно дело са CD-ROM-а, или са хард диска на дискету, или се пресними музичко дело са CD-а или MP3-а на CD, нема никакве разлике између таквих умножених примерака. Међутим код аналогне технологије постоји разлика између оригиналних и умножених примерака. Ова околност има своје ауторскоправне последице, јер ако су копија и оригинал идентични поставља се питање шта је копија, а шта оригинал, односно постоји ли могућност замењивања копије и оригинала. Ово може изазвати негативне конотације, у погледу умножавања ауторских дела.

Треба истаћи да је знатно лакше приступити ауторским делима у дигиталној форми него делима у аналогној форми. Значајна предност дигиталних у односу на аналогна дела је лакше и јефтиније умножавање у жељени, па и неограничени број примерака.

1.4. Ограничења ауторских права

Аутор као изворни носилац субјективног ауторског права може сам да искоришћава своје дело, док сва друга лица по основу овлашћења (вољног преноса), или по сили закона легално могу користити његово дело. Законски пренос овлашћења врши се путем наслеђивања, код ауторских дела у радном односу и дела створених по наруџбини, као и коришћењу дела са позивом на ограничења. Поред тога што аутор има субјективно

ауторско право, које се састоји из искључивих моралноправних и имовинскоправних овлашћења, законом су прописана и одређена ограничења имовинскоправних овлашћења аутора.

Под општим појмом ограничења имовинскоправних овлашћења аутора, подразумевају се законска овлашћења трећих лица, да у приватном или јавном интересу, врше различите облике искоришћавања ауторовог дела и тиме му наносе штету директно или индиректно, или умањују добит на основу његовог интелектуалног стваралаштва. Такође од ограничења ауторових овлашћења, треба разликовати различите врсте захвата трећих лица у ауторскоправна овлашћења, који се врши потпуно неовлашћено и представља повреду субјективног ауторског права.

Под ограничењем ауторскоправних овлашћења сматрају се законом прописани случајеви у којима трећа лица која нису носиоци ауторских права и са којима аутор или носилац ауторског права не стоји ни у каквом правном односу могу да искоришћавају туђе ауторско дело без сагласности аутора или носиоца ауторског права и без плаћања накнаде, или без сагласности аутора или носиоца ауторског права, али са плаћањем накнаде.

Два основна облика оваквих ограничења су:

- 1) суспензија права (коришћење дела без сагласности и без плаћања накнаде) и
- 2) законска лиценца (коришћење без сагласности, али уз плаћање накнаде).

Код неких права индустријске својине постоји и трећи вид ограничења – исцрпљење права који ЗАСП изричито не предвиђа, али се свакако може применити.

Претпоставке или предуслови за коришћење ауторских дела с позивом на ограничења су следећи: ограничити се могу само имовинскоправна овлашћења аутора. Приликом коришћења овлашћењима морају се поштовати моралноправна овлашћења аутора (назначење имена, извора и сл.). Ограничење мора бити разумно или привремено, што значи да се не сме повредити легитимни интерес аутора, нити то искоришћавање сме бити у супротности са нормалним искоришћавањем дела.

Према ЗАСП постоји већи број ограничења субјективног ауторског права, односно коришћење одређених имовинскоправних овлашћења аутора од стране трећих лица, без одобрења аутора или без одобрења аутора и без плаћања накнаде, за такво коришћење.

ЗАСП-у изричито допушта:

- **репродукцију ауторског дела** – физичко лице може репродуковати ауторско дело на било коју подлогу ако то чини у приватне сврхе, као и репродуковати ауторско дело у облику фотокопије и за друго сопствено коришћење, које нема директно или посредно комерцијалну сврху и није намењено или приступачно јавности. Репродукција целе књиге није дозвољена, осим ако су примерци те књиге распродати најмање две године, као и умножавање нотних записа музике, осим ручним преписивањем;
- **привремено (ефермно умножавање)** – дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде, ако је сврха умножавања да омогући пренос података у рачунарској мрежи између два или више лица преко посредника или да омогући законито коришћење ауторског дела;
- **радиодифузне установе које имају одобрење за емитовање дела без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде** могу сопственим средствима да сниме то дело на носачу звука/ носачу слике, ради емитовања у сопственој емисији. Наведени снимак мора бити обрисану року од 90 дана након емитовања, а снимљено дело не сме се поново емитовати без дозволе аутора. Уколико снимак дела има документарну вредност може бити сачуван у званичној јавној архиви;
- **установе културе** (јавне библиотеке, образовне и научне установе, музеји и архиви), могу вршити умножавање дела из властитог примерка за сопствене архивске и некомерцијалне потребе;
- **умножавање и јавно саопштавање објављеног дела** пред судским и другим државним органима у сврху обезбеђења јавне сигурности;
- допуштено је **цитирање** одломка ауторског дела које је на законит начин постало приступачно јавности ради научног истраживања, наставе, критике, полемике, рецензије, у мери оправданој сврхом која жели да се постигне и у складу са добрим обичајима, мора се назначити извор и име аутора;
- допуштено је **дводимензионално умножавање**, стављање у промет тако умножених примерака и други облици јавног саопштавања дела која су трајно смештена на улицама, трговима, парковима и другим местима приступачним јавности;
- допуштена је **слободна прерада објављеног ауторског дела** ако се ради о: пародији у мери која је потребна за њен смисао, као и карикатури, а уз навођење дела које се прерађује и његовог аутора.

Субјективно ауторско право је временски ограничено. У складу са Директивом ЕУ о хармонизацији рока трајања ауторскоправне заштите из 1993. године установљен је општи рок трајања имовинскоправних овлашћења - за живота аутора и 70. година након његове смрти, без обзира када је ауторско дело објављено.

Наш ЗАСП-у прихвата рокове који су установљени Директивом ЕУ, мада за поједине облике стваралаштва прописује и посебна правила као што су: ауторско право на анонимном ауторском делу и делу објављеном под псеудонимом траје 70. година од објаве тог дела. Уколико аутор открије свој идентитет примениће се општи ауторскоправни режим (имовинскоправна овлашћења ће трајати као да је идентитет познат од дана објављивања дела).

Када су у питању коаутори почетак трајања рока од 70. година рачуна се од смрти последњег коаутора.

За филмско дело, као посебан облик коауторства важи посебна одредба по којој рок трајања имовинскоправних овлашћења истиче 70 година од смрти режисера, сценаристе, композитора музике посебно компоноване за филм, у зависности које лице последње умре.

ЗАСП из 2020. године одредбом по којој се рок од 70 година у случају имовинских права на музичким делима са речима рачуна од смрти последњег преживелог аутора композиције или аутора текста, без обзира да ли су та лица означена као коаутори под условом да су текст и композиција били створени за предметно музичко дело са речима.

Престанком ауторског права, ауторско дело постаје јавно добро и уз признавање ауторства, поштовање ауторског дела, части и угледа аутора, може слободно да се користи.

1.5. Кршење ауторских права у сајбер простору

Најзначајнији облици и предмети кршења интелектуалне својине су софтвер и мултимедијални садржаји у дигиталном облику, који најчешће подлежу заштити ауторским правом и нуде се корисницима интернета уз одређену накнаду. У ову групу садржаја најчешће спадају аудио и видео садржаји, играни и документарни филмови, комерцијални и софтвери за кућну и личну употребу, као и мултимедијални туторијали креирани од стране појединца или организације.^[18]

У циљу размене и копирања фајлова без поштовања ауторских права користе се сервиси који омогућавају рачунарима међусобно директно повезивање без посредовања централног сервера. Један од првих музичких сервиса појавио се 2000. године под називом „Napster“ и омогућио је милионима корисника размену углавном ауторским правима заштићене музичке фајлове. Након низа судских спорова сервис је угашен, али његово гашење није обесхрабрило кориснике оваквих сервиса у покушајима креирања и употребе нових.

Компанија Apple је 2003. године, уз договор са компанијама из музичке индустрије и уз поштовање ауторских права, поставила нов сервис за размену музичких фајлова „iTune“ намењен корисницима „iPod“ – музичких плејера „iPhone“ – мобилног телефона, а данас „iPada“ – таблет компијутера.

Компанија Google је организовала дигиталну библиотеку књига али без одобрења аутора за дигитализацију њихових књига, па је у спору који су водили издавачи против Google-а суд одлучио 2011. године да Google ауторима надокнади трошкове.^[19]

Нови сервиси који су и данас у употреби у свом раду примењују другачији протокол који у великој мери онемогућава кривично гоњење лица. Овај протокол носи назив Bit Torrent, и самим тим што лице које учествује у размени фајлова не може бити процесуирано довело је до масовне употребе овог сервиса. Путем ових сервиса корисници могу преузети готово све дигиталне садржаје од музике, преко видео садржаја до различитих врста софтвера. Пресуда суда државе Ајова из 2014. године, којом је овај суд масовну тужбу против Bit Torrent корисника одбио као неосновану, доказује да torrent фајл није нелегалан.

[18]. В.Спасић и Б.Стевановић „Доказивање дигиталних повреда интелектуалне својине – осврт на англосаксонски правни систем“, Зборник радова Правни факултет у Нишу бр.69, 2015, стр 203 – 226

[19]. Overbeck Wayne Belmas Genelle, Major Principles of Media Law, Stamford Cengage Learning, 2011, p 281

У прилог одбијању је чињеница да није било могуће доказати везу између torrent фајла и интернет пирата.^[20] Са друге стране велики број судских пресуда против различитих сервиса за дељење torrent фајлова сведочи о томе колико је постојана борба против кршења ауторских права. Један од примера је и судски спор који се водио пред судом у Финској. Наиме, након упада полиције на Bit Torrent сајт под називом Finreactor ухапшено је једанаест особа и наложено је да плате одштету од пола милиона евра и на име судских трошкова двеста хиљада евра. Након жалби оптужених процес је стигао до Врховног суда Финске који је потврдио првостепену пресуду.^[21]

Поступак преузимања дигиталног садржаја који је заштићен или не, ауторским правом почиње тако што корисник помоћу софтвера покреће преузети torrent фајл. Заправо корисник преузима много малих делова на које је подељен дигитални фајл, а истовремено и други корисници од самог корисника преузимају делове фајла које је он већ преузео на свој рачунар. Ово даље значи да све делове фајла које је корисник већ преузео дели са другим корисницима, а оне које није преузео преузима од других корисника. На крају процеса дигитални фајл преузео је толики број корисника да особа која је иницирала дељење може да престане са тим. Овако креирана мрежа је децентрализована, па се претрага дигиталних фајлова своди на претрагу torrent фајлова у којима је списак рачунара са жељеним датотекама. Неки од препознатљивих сервиса који су коришћени и/или се користе и данас за дељење torrent фајлова су The Pirate Bay, Demonoid, Mini Nova итд.

Један од метода дељења дигиталних садржаја је директно преузимање са web сајтова. Ако садржај који се дели није заштићен ауторским правом овакав метод није нелегалан. Ако се на пример ради о софтверским решењима отвореног кода (open source), такви софтвери се могу делити путем било ког сервиса без икакве бојазни од злоупотребе ауторских права. Преузимање дигиталног садржаја који подлеже ауторском праву директно са web сајтова развило се због чињенице да преузимање помоћу torrenta зависи од већег броја корисника па је понекад спорије или се не заврши.

[20]. E.Van der Sar., „Judge Understands Bit Torrent, Kills Mass Piracy Lawsuits” доступно на [https://torrentfreak.com/judge-understands-bittorrent-kills-mass-piracy-lawsuits-140130/\[12\]](https://torrentfreak.com/judge-understands-bittorrent-kills-mass-piracy-lawsuits-140130/[12]).

[21]. Enigmax., „ThePirateBay Trial: Understanding Finreactor, Torrent Freak”, доступно на <https://torrentfreak.com/the-pirate-bay-trial-understanding-finreactor-090223>

Када је реч о директном преузимању дигитални садржај се пакује у одређени формат (обично је то .rar или .zip) и тако креирани фајл се даље дели на више једнаких делова и сваки се upload-ује на сервер одређеног web сајта.

Један од трендова кршења ауторских права настао развојем веће брзине интернета је online гледање садржаја (streaming). Овакав принцип је у употреби приликом гледања дигиталног садржаја у виду различитих видео записа, серија, филмова итд. У ову групу сајтова спадају и сајтови који омогућавају праћење спортских или других канала за које је потребно платити месечну претплату. Сајтови који пружају овакву услугу обично су регистровани у земљама у којима заштита ауторског права није претерано развијена, па се толерише кршење интелектуалне својине.

У судској пракси су подељена мишљења око кршења ауторских права гледањем дигиталног садржаја помоћу streaming-а. Суд у Келну на бази праћења IP адресе да је власник исте приступио делима заштићеним ауторским правом, па је исти процесуиран. Специфичност овог случаја огледа се у томе да се не ради о конкретном преузимању већ о streaming-у. Адвокатска канцеларија је покренула спор, поступак је аргументовала тиме да приликом позивања видео stream-ова долази до кеширања дигиталног садржаја који се касније може копирати или снимити на локалну меморију рачунара.^[22] У овим споровима остало је спорно да ли је адвокатска канцеларија имала право да на било који начин прати кориснике и снима IP адресе корисника који су посећивали конкретан портал. Суд у Хамбургу је донео одлуку да су била нарушена права приватности корисника, а како је адвокатска канцеларија овај поступак водила због стицања финансијске добити, тако увођење овакве одлуке у судску праксу представља победу корисника streaming портала.

Несметано коришћење следи након преузимања појединачних делова које корисник мора да споји у дигитални фајл. По оптужници званичника САД-а ухапшени су власник Megaploada Kim Doctom-а и три директора на Новом Зеланду 2012. године јер су кршењем ауторских права оштетили носиоце ауторских права различитих филмова, серија и других садржаја за више од пола милиона долара. У оптужници се наводи да је Dotcom који је иначе из Немачке са тренутним местом боравка у Хонконгу и Новом Зеланду у 2010. години зарадио 42.милиона долара, а имао је држављанство и Немачке и Финске.

[22]. A.Diligenski., Ispitivanje IP adresa i ugrožavanje privatnosti zbog kršenja autorskih prava gledanjem streaming-a-slucaj redube” zaštita podataka dostupna na [http //partners sebia.org/privatnisti/blog/ispitivanje-ip-adresa-i-ugrozavanje-privatnosti-zbog-kršenja-autorskih- prava-gledanjem-streaming-a-slucaj-redube](http://partners.sebia.org/privatnisti/blog/ispitivanje-ip-adresa-i-ugrozavanje-privatnosti-zbog-kršenja-autorskih-prava-gledanjem-streaming-a-slucaj-redube)

Процена стручњака је да су на бази претплате за премиум налоге овај сервис и његови власници зарадили нешто више од 175 милиона долара.^[23]

Кршење ауторских права приликом репродукције и /или дистрибуције ауторским правом заштићеног дигиталног материјала у сајбер простору није новина и дешава се свакодневно.

1.6. Јавни домен

Једно од значајнијих питање у вези са интелектуалном својином је питање јавног домена, односно јавног власништва.

Јавни домен је правни институт англосаксонског права и означава знање и иновације у односу на које ни једна особа или други правни субјекат не може или не жели да успостави или одржава власничке интересе. Овакво ауторско дело и иновације чине део општег културног и интелектуалног добра.^[24]

Виктор Иго, француски књижевник, одредио је 1878. године два главна обележја јавног домена. Као прво, након објављивања дела, дело није више власништво аутора, већ постаје друштвено јавно добро и друго судбина дела је да постане јавно добро. Бернска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела из 1886. године позива се на јавни домен коме припадају дела која немају више ауторско правну заштиту.^[25]

За материјал који је део јавне својине није потребна дозвола да би се користио или копирао, односно дистрибуирао, то се чини потпуно бесплатно, без плаћања права на коришћење, трајни или привремени закуп, лиценце и слично.

Појам јавног власништва или својине означава припадност свим људима. Ипак, иако је дозвољена креативна употреба дела у јавном власништву, као и његово мењање, унапређење, или инкорпорација у друга дела, представља јавну својину. То дело може бити власништво аутора који га је створио, а уколико није назначено да и то ново дело аутор ставља у јавно власништво треба предпоставити да постоје нека задржана права.

Ауторско дело постаје део јавног домена на неколико начина:

- када аутор оригиналног дела стави дело на располагање друштву;

[23]. Sean Gallagher „The Fast Fabulos, Allegedly Fraudulent Life of Megaupload s Kim Dotcom, Wired доступно на <https://www.wired.com/2012/01/kim-doctom>

[24]. Јавно власништво, Интернет адреса <http://sr.wikipedia.org/пронађено 6.11.2010>

[25]. *ibid*

- када се свесно и неопозиво одрекне права која му као аутору дела припадају, или
- када права на копирање и коришћење дела истекну, односно када дело достигне одређену старост, или када носилац права не продужи права која има или их се одрекне.

Ауторска дела и иновације могу се наћи у јавном домену на различите начине:

1. Изостанком правне заштите - креативна дела настала пре доношења законске регулативе у овој области (дела Вилијама Шекспира, Лудвига ван Бетовена, итд), дела као што су народне умотворине, традиционални фолклор, дела за која се не може утврдити ко је аутор, некреативна дела која због недостатка креативности не припадају под заштиту Закона^[26]

2. Истеком правне заштите, односно истеком рока – истеком рока трајања ауторских права дело или патент прелази у јавно власништво (код патената тај рок износи 20 година).^[27] Објављивањем проналазка од стране Завода за patente чини га доступним јавности и омогућује другима да схвате проналазак и да га даље користе у сврху истраживања и експериментисања. Када патенту истекне рок, јавност и даље може да користи проналазак који припада јавном домену.^[28]

3. Одрицање од правне заштите - подразумева да је аутор свесно, добровољно, неопозиво своје дело ставио у јавни домен и тиме се одрекао свих права, (његово дело ће се користити без накнаде од било кога и на било који начин), које је имао над тим делом. Ова одлука се не може опозвати. Аутори који су своје радове ставили у јавно власништво пре 20-30 година нису могли да претпоставе да ће се њихова дела користити у медијуму, као што је Интернет.

Закони појединих земаља регулишу ову област по питању дела која се могу прогласити јавним власништвом. У Сједињеним Америчким Државама дефинисано је Законом да се сва дела креирана од стране Владе третирају као јавно власништво.

Велику претњу јавном домену представљају покушаји стварања дигиталних монопола уз помоћ технолошких метода ограничавања приступа дигиталним садржајима. Управљање дигиталним правима (Digital Rights Management – DRM) требало би да озакони системе контроле који омогућавају потпуну контролу дигиталних садржаја.

[26]. Internet adresa: <http://creativecommons.org.rs/faq>. 6.11.2010.

[27]. Миодраг Марковић „Општи увод у право интелектуалне својине”, Семинар ИС и привреда у Србији 2007

[28]. Драган Прља, Марио Рељановић, Звонимир Ивановић „Интернет право“, Институт за упоредно право, Београд, 2012

DRM је термин који означава технологије којима се контролише приступ информацијама у дигиталном свету од стране издавача, односно власника ауторских права како би се ограничило коришћење дигиталних садржаја.

У области науке и културе велики је утицај јавног домена, што се огледа у стварању културних и научних добара који ће бити доступни свима. Увођењем јавног домена, дела су заштићена од приватизације и присвајања.

1.7. Лиценце отвореног садржаја и лиценце креативне заједнице

Начин и мера у којој се може користити ауторско дело дефинише се лиценцом, а привилегија коришћења ауторског дела зависиће од лиценце која се примењује над њим. Развој информационих технологија, и идеје о слободном софтверу, као и слободном приступу информација добиле су своје конкретне облике у лиценци отвореног садржаја. (Open Source License). Лиценце отвореног садржаја би требале да представљају средства остварења заједничког циља проширења дела доступних у јавном домену. Ако је аутор одлучио да омогући приступ свом делу као отвореном садржају доноси одлуку о типу лиценце, којом ће прецизније дефинисати која права жели да задржи. За ову лиценцу прва претпоставка је да аутор има важеће ауторско право. Све лиценце отвореног садржаја одређују које су слободе у односу на дело дозвољене, јер нпр. копирање је дозвољено за све лиценце отвореног садржаја, а нпр. прерада дела везана је за одређену врсту лиценце. Под прерађеним делом подразумева се свако дело створено на основу постојећег и управо је у томе разлика између различитих врста лиценце отвореног садржаја. Када неко има прилику да на бази дела које је под лиценцом отвореног садржаја створи прерађено дело, не може га учинити недоступним, већ га мора лиценцирати као отворени садржај. На овај начин онемогућено је да ново прерађено дело изађе из јавног домена, кад је већ настало на основу дела које је у јавном домену.^[29]

Правилима која су дефинисана у оквиру лиценци, аутор самостално доноси одлуку да ли ће или неће дозволити комерцијалну или некомерцијалну употребу дела.

[29]. Lawrence Liang „Guide to open Content Licenses,2004, интернет адреса
http://media.opencultures.net/open_content_guide/ocl_v1.2.pdf пронађено 4.11.2010

Некомерцијално коришћење ауторског дела практично значи да аутор ипак може остварити економску добит, уколико са издавачком кућом склопи уговор по коме ће му издавачка кућа исплатити економску надокнаду.

У процесу лиценцирања, лиценцама отвореног садржаја, аутори морају поштовати процедуру лиценцирања како би се предметно дело сматрало лиценцираним. Дела лиценцирана лиценцом отвореног садржаја садрже клаузулу на основу које лиценца не даје никакву гаранцију аутору дела, јер се не захтева финансијска надокнада за употребу дела.

GNU GPL (General Public License) је једна од најпознатијих лиценци која дефинише слободу коришћења софтвера, копирање измена као и дистрибуцију свих верзија софтвера насталих на бази основних верзија. Дистрибуција слободног софтвера мора да се врши под истоветним условима као и софтвер који је корисник добио. На овај начин GPL даје слободу и кориснику и софтверу.^[30]

Према карактеристикама лиценце отвореног садржаја деле се на опште „Лиценце креативне заједнице“ и лиценце специјалне намене, којима се дефинишу посебна права и привилегије коришћења, пр. софтвер или музичка дела. Према природи лиценце отвореног садржаја деле се на оне које промовишу „апсолутне“ слободе са малим ограничењима и оне које одређују јасна ограничења слободе коришћења дела као „Лиценце креативне заједнице“.^[31]

Најважнији облик лиценце отвореног садржаја је лиценца креативне заједнице (Creative Commons Licenses). Лиценце креативне заједнице базирају се на ширењу знања о ауторским правима, јавном домену, слободи говора итд. и омогућавају одређену флексибилност у дефинисању услова под којим се дело објављује Лиценце креативне заједнице омогућавају аутору да прво изабере да ли жели или не да заштити своје дело, а затим ако се одлучи за неку врсту заштите да бира једну од шест врста лиценце. Сет лиценци креативне заједнице којима аутор ограничава употребу свог делсу:^[32]

[30]. Јелић Иван „Заједница у саременом информатичком друштву“, 2006, интернет адреса: <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo2/tema14/zajednica.pdf>, пронађено 4.11.2010

[31]. Ibid

[32]. Ibid

1. Ауторство – је најслободнија врста лиценце креативне заједнице, којом је дозвољено умножавање, дистрибуција, јавно саопштавање, прерада дела, као и коришћење у комерцијалне сврхе, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце.
2. Ауторство – некомерцијално – дозвољава умножавање, дистрибуцију, јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде – дозвољава умножавање, дистрибуцију, јавно саопштавање, без промена, преобликовања, или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Комерцијална употреба дела није дозвољена. Овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима – дозвољено је умножавање, дистрибуција, јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, иако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Не дозвољава се комерцијална употреба дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде – дозвољено је умножавање, дистрибуција, јавно саопштавање дела без промена, преобликовања, или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Дозвољена је комерцијална употреба дела.
6. Ауторство – делити под истим условима – дозвољено је умножавање, дистрибуција, јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, иако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Дозвољена је комерцијална употреба дела и прераде.

Избор неке од лиценци креативне заједнице подразумева да се у дело унесе дигитални код који ће у оквиру метаподатака омогућити претраживачима да дело идентификују као дело објављено под „Лиценцом креативне заједнице“.^[33]

[33]. Ibid

II. АУТОРСКО СТВАРАЛАШТВО У САЈБЕР ПРОСТОРУ

2.1. Аудио визуелна дела у сајбер простору

У сајбер простору највећи број злоупотреба оријентисан је у правцу кршења ауторских права на аудио и видео материјалима који су доступни на интернету. Наиме, постоји велики број web портала на којима се може преузети велики број аудио и визуелних дела без икакве надокнаде.

Према Бернској конвенцији за заштиту књижевних и уметничких дела ^[34] аудио визуелна или кинематографска дела сврстана су у општи облик заштите ауторских права. Носиоци ауторских права одређени су на основу земље у којој је дело настало.

Према ЗАСП ова дела се деле на кинематографска и телевизијска дела. Између термина „кинематографско дело“ и „филмско дело“ постоји извесна конфузија, обзиром да се под кинематографским делом подразумева сам садржај ауторског дела, а филм је само медијум, носач тог садржаја.^[35] Данас ова разлика губи на значају, јер назив филмска дела остао је као генерички и обухвата широк спектар играних, документарних, анимираних филмова, као и телевизијских емисија ауторског карактера.

2.1.1. Кинематографска дела

Када је реч о филму као аудио визуелном делу, раздвајањем филма на више делова, сваки део може да буде заштићен ауторским правом. Као прво писано ауторско дело издваја се сценарио, музичка компонента као засебно ауторско дело аудио карактера, и слика као засебан елемент. У ову целину могу бити инкорпорисана и друга дела – нпр. посебна плесна кореографија и сл.

[34]. Закон о ратификацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела „Сл.лист СФРЈ“ бр.14/75 и „Сл.лист СФРЈ - Међународни уговори“ бр.4/86 – уредба

[35]. Спасић Ж. Видоје „Ауторска дела у дигиталном окружењу“ Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр. 79-80

На основу ЗАСП Републике Србије чланом 11. изричито се одређује да ће се ауторима филма сматрати писац сценарија, режисер и директор фотографије. Ако је за потребе филма компонована музика, односно ако је у питању тзв. музички филм, композитор ће се сматрати коаутором филмског дела. У случају анимираног или цртаног филма главни аниматоро ће се сматрати коаутором филмског дела (чл.113АСП). Уколико је уговором о филмском делу могуће уступити имовинска права на то дело произвођачу филмског дела писац сценарија и композитор филмске музике, као и коаутори филмског дела задржавају право да своје дело самостално искоришћавају, одвојено од филмског дела, осим ако је у уговору о филмском делу предвиђено другачије. Ово ближе одређују чланови 88. и 89. ЗАСП „уговором о филмском делу се једно или више лица обавезују произвођачу филмског дела да стваралачки сарађују на изради филмског дела, а за касније искоришћавање тог дела могу добити одређену ауторску накнаду, која се такође уговара.“

Чланом 33. прописано је искључиво право аутора да забране или одобре коришћење или јавно саопштавање свог дела уз помоћ уређаја за репродуковање звука, односно слике..

Према ЗАСП умножавање и дистрибуцију филмског дела може да одобри само филмски продуцент. Развој информационо комуникационих технологија довео је до тога да се филмска дела масовно умножавају, и да се њихова дистрибуција врши путем интернета. Поред тога што су носачи оваквих дела заштићени, проналази се начин да се заштита заобиђе, а дело копира и даље дистрибуира. Већина земаља својим законом дефинисала је прекршајне и кривичне санкције за сваког ко врши неауторизовано уклањање заштите са носача аудио визуелног дела, копирање, и дистрибуцију.

2.1.2. Телевизијски и радио програм

Бернска конвенција не препознаје телевизијски и радио програм, већ их категорише као дела изражена „поступком сличним кинематографији. “ЗАСП оваква дела спомиње као телевизијска дела. Важно је да се телевизијски и радио програми сврставају у ауторска дела.

На основу члана 29. ЗАСП радијски и телевизијски програм се може посматрати као начин изражавања неког другог ауторског дела. Радијске емисије се могу посматрати и као засебна ауторска дела, али као такве морају испуњавати одређене критеријуме, а један од

њих је оригиналност, и с тим у вези дата су и права реемитовања емисија, умножавање, преснимавање, итд. Ово је један од основних начина коришћења који истовремено оставља могућност за потенцијалне злоупотребе, односно неовлашћено емитовање оваквих емисија у сајбер простору^{[35]...}

Посебну пажњу треба посветити једном од права произвођача емисије, а то је интерактивно чињење доступно јавности емисије жичним или бежичним путем. Право произвођача емисије подразумева дозволу за web casting, емитовање емисије преко интернета у реалном времену – уживо онда када се емисија емитује и на радију/телевизији, или емитовање снимка емисије (одложене верзије) у неком каснијем тренутку.^[36] Ово је један од основних начина коришћења, али и могућност неовлашћеног емитовања ауторских емисија.

Код интернет радио станица такође је важан појам произвођача емисије који свој програм емитује преко интернета. Предност интернет радија огледа се у могућности емитовања за цео свет, без обзира где се слушалац налази, а број емитера није ограничен бројем слободних фреквенција и сл. Статистика показује да једна петина грађана САД слуша online радио станице, а у 2004. години број корисника на светском нивоу био је близу 80 милиона што је раст од готово 50 % годишње^[37] преузимање, као и било који начин неовлашћене дистрибуције кажњив је и забрањен.

Важно је да су ауторска права у интернет свету заштићена и свако неовлашћено

2.2. Писана ауторска дела у сајбер простору

„Писана дела су ауторска дела изражена језиком у писаном облику“.^[38] Ова једноставна дефиниција, додатно се компликује када је реч о писаним делима која су подесна да се објаве и /или интерпретирају у целини или делимично у дигиталној форми. Дигитално објављивање ауторског дела (electronic publishing) подразумева читав низ активности са истим циљем – представити неко ауторско дело ширем броју корисника у дигитализованој форми.

[35].Жаклина Спалевић, Зоран Трајцевски, Жељко Бјелајац, Милан Почуча, Душко Димитријевић „Regulatory Framework Distribution of HDTV in the western, Balkan Countries”

ТЕМ – Tehnics Techdogines ducation Management, Vol 8, No3, pp1173-1183,2013

[36].Спасић Ж. Видоје „Ауторска дека у дигиталном окружењу“, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр.117-118

[37]. Извор:Online Radio Statistics, интернет адреса:<http://www.truemeasure.com/onlineststatistics.php>,01.06.2012

Неке од тих активности су производња, продаја, изнајмљивање или чињење доступним на други начин физичког објекта на којем се налази ауторско дело у дигитализованом облику; преношење ауторског дела у дигитализованом облику путем електронске комуникације (нпр. преузимање дела са интернета, е-mail комуникација),^[39] уз напомену да се свака од ових активности може радити уз знање аутора, али и без његовог знања, односно противправно.

2.2.1. Књижевна и сродна дела

Према члану 2. Бернске конвенције израз „књижевна и уметничка дела“ обухвата све творевине из књижевне, уметничке, и научне области без обзира на начин њиховог изражавања. У књижевна писана дела убрајају се књиге, брошуре и остали списи; затим постоје облици књижевног и научног изражавања која такође уживају ауторско правну заштиту, где се мисли на рачунарске програме и друге форме научно истраживачког рада. Новододати члан 2 бис. Бернске конвенције оставља могућност државама да одређене облике писаног изражавања изричито лише ауторскоправне заштите - политичке говоре, као и говоре, односно поднеске изражене током судских поступака. Уколико се објаве, односно учине јавним у писаном облику, могу бити део писаних дела објаве, али то могу бити и беседе, усмено исказана дела. У вези са тим је и члан 10 бис, Конвенције, који не одузима могућност ауторскоправне заштите делима која се баве економско политичким или верским питањима и допушта да се таква дела цитирају преко других гласила без изричитог одобрења аутора, сем уколико аутор није изричито забранио. Бернска конвенција дозвољава два изузетка која су карактеристична за писана дела. Први изузетак односи се на цитирање писаног дела без изричитог одобрења аутора ако је то у складу са циљем који се жели постићи, а друго без одобрења аутора у процесу наставе могуће је користити његова писана дела.

[38]. Спасић Ж. Видоје „Ауторска дела у дигиталном окружењу“, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр.83

[39]. David Bainbridge „Introduction of Computer Law”, Pearson Education Limited, London, 2000, str.74

У оба случаја правила цитирања се морају поштовати, мора се навести име аутора и назив дела које се цитира.^[40] Треба напоменути да се под уобичајеном праксом подразумева навођење ауторских дела уз правилно цитирање и у радовима који се објављују електронски, односно на интернету.

Закон о ауторским и сродним правима у члану 2, став 2, тачка 1, као један од облика ауторског дела наводи књиге, брошуре, чланке, преводе, рачунарске програме, у било ком облику његовог изражавања укључујући и припремни материјал за израду ових писаних дела.

У члану 6. Закона о ауторским и сродним правима статуса ауторског дела лишавају се закони, подзаконски акти и други прописи; службени материјали државних органа, и органа који обављају јавну функцију; поднесци и други акти у управном или судском поступку. Према члану 6. став 1 ауторскоправном заштитом нису обухваћене опште идеје, поступци, методе рада, или математички концепти као такви, као и начела, принципи и упутства који су садржани у ауторском делу.

Закон о ауторским и сродним правима у члану 33. даје аутору право „да другоме забрани или дозволи да његово дело које је забележено на носачу звука, односно носачу слике (компакт диск, аудио касета, видео касета, филмска трака, оптички диск, дијапозитив) јавно саопштава уз помоћ техничких уређаја за репродуковање звука, односно слике.“ Овде се може уврстити и свако електронско емитовање, односно репродуковање писаних ауторских дела.

У случају умножавања ауторских дела фотокопирањем или сличном техником, аутор има право на посебну накнаду, као и право на накнаду од правног или физичког лица које пружа услуге фотокопирања уз накнаду.^[41]

Према члану 49. Закона за коришћење правилно цитираног дела чији је извод, одломак употребљен као илустрација, потврда или референца не мора се плаћати ауторска накнада, нити прибавити дозвола аутора.

Дакле, писана дела, под мање или више сличним условима у односу на остале врсте и облике ауторског дела могу се наћи у електронској форми и користити у штампаној форми.

[40]. Члан 10. Бернске конвенције о заштити књижевних и уметничких дела

[41]. Члан 39. ставови 1. и 5. Закона о ауторским и сродним правима

2.2.2. Музичка дела у сајбер простору

Према члану 2. Бернске конвенције израз „књижевна и уметничка“дела обухватају све творевине из књижевне, научне и уметничке области, без обзира на начин њиховог изражавања, па се између осталих дела наводе и музичке композиције с речима и без њих. У складу са Бернском конвенцијом, Закон о ауторским и сродним правима у члану 2. ауторским делом обухвата „музичка дела са речима или без речи.“

Бернска конвенција чланом 2. тачка 3. предвиђа заштиту за адаптације и музичке аранжмане.^[42]

Бернском конвенцијом и нашим Законом о ауторским и сродним правима посебно се издвајају драмско-музичка дела.

Музичка ауторска дела су оригинална ауторска дела композитора, текстописца, аранжера и свих оних који су приликом стварања музичког дела унели своје интелектуално стваралаштво. Код музичких дела треба разликовати саму музичку композицију од снимања музичког дела. Музичку композицију чини композиција и текст композиције, а аутори дела су композитор, текстописац, аранжер, као и сви други који су дали допринос у стварању музичког ауторског дела.

Аутор музичког дела поред права које имају сви други аутори има право да репродукује своје уметничко дело, да створи изведено уметничко дело, да дистрибуира своје музичко дело и да музичко дело јавно изводи.

Право репродукције музичког дела обухвата право да га аутор сними на траци, компакт диску, или фајлу био он аналогни или дигитални.

Напредак технологије омогућио је једноставно претварање аналогног у дигитални формат као и бесплатно копирање и дистрибуирање музичког дела у сајбер простору.

Право аутора на дистрибуцију музичког дела обухвата право на прављење и продају копија музичког дела. Ово право аутор може пренети на извођача, односно произвођача компакт дискова. Из овог права проистиче забрана да било ко други без дозволе аутора дистрибуира његово музичко дело.

[42]. Закон о ратификацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела, „Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговор“, бр. 4/86

Свакодневно у сајбер простору се неовлашћено постављају копије музичких дела у дигиталном формату (mp³) и тиме се омогућава њихово преузимање од стране великог броја корисника интернета.

Посебно право аутора музичког дела је право јавног извођења музичког ауторског дела на концертима, емитовање на радију, телевизији, кабловско и сателитско емитовање. Без дозволе аутора музичко дело не сме бити извођено.

Међународна правна регулатива WIPO (The World Intellectual Organizational Copyright Treaty) уговором о интерпретацијама и фонограмима ^[43] штити права интерпретатора и права произвођача фонограма. Интерпретатори су глумци, певачи, музичари, и друга лица која глуме, певају, рецитију или на неки други начин изводе књижевна и уметничка дела или изразе фолклора. Искључиво право интерпретатора је да даје дозволу у погледу својих интерпретација за емитовање и јавно саопштавање својих незабележених интерпретација, осим за случајеве где је интерпретација већ емитована. Интерпретатор има право на умножавање, дистрибуцију, давање у закуп и право чињења доступним забележених интерпретација. Израз „фонфограм” означава запис звука интерпретације или других звукова, или представља звук забележен у другом облику записа од записа кинематографског или другог аудиовизуелног дела. Произвођачи фонограма имају право на умножавање, на дистрибуцију, право давања у закуп, и право на чињења доступним јавности жичним и бежичним путем како им публика може приступити са места и у време које индивидуално одабере.

2.2.3. Рачунарски програми у сајбер простору

Према дефиницији из старијег законског акта Сједињених Америчких Држава рачунарски програми представљају „низ упутства или налога које треба употребити непосредно или посредно у рачунару да се постигне одређени ефекат.“^[44]

[43]. Закон о потврђивању WIPO уговора о интерпретацијама и фонограмима, „Сл.лист СРЈ – Међународни уговори“ бр. 13/2002

Према дефиницији, рачунарски програми су заправо низ наредби (команди и упутства) у неком рачунарском језику које рачунар препознаје и извршава. Крајњи резултат низа

извршених команди од стране рачунара корисник препознаје као рачунарски програм преко корисничког интерфејса.

На основу члана 2.ЗАСП „без обзира на облик изражавања“ подједнако је кажњиво неовлашћено располагати на било који начин скриптом рачунарског програма, као и механички копирати CD/DVD на којем се тај програм налази у електронском облику.^[45]

У члану 47. Закона наведене су неке специфичности које су везане за природу коришћења рачунарских програма. Лице које је на „законит начин прибавило примерак рачунарског програма, ради наменског коришћења програма без дозволе аутора и плаћања ауторске накнаде смешта програм у меморију рачунара, отклања грешке у програму, врши неопходне измене у њему које су у складу са његовом сврхом, ако уговором није другачије одређено, начини један резервни примерак програма на трајном телесном носачу, изврши декомпилацију ради прибављања неопходних података за постизање интероперабилности тог програма са другим, под условом да тај податак није био доступан на други начин.“

Закон изричито наводи да се подаци добијени на овај начин не смеју саопштавати другима, не смеју се користити у друге сврхе посебно за стварање другог рачунарског програма којим би се повредило ауторско право на предходном. Такве радње може извршити лице које је на законит начин прибавило примерак рачунарског програма или друго стручно лице које је ради по његовом налогу.

Лиценце које дозвољавају другачије режиме коришћења и прераде рачунарских програма су тзв. „open source software“ (бесплатан софтвер или софтвер отвореног кода).

2.2.4. Говорна дела у сајбер простору

Закон о ауторским и сродним правима у складу са Бернском конвенцијом у члану 2, тачки 2. ауторским делом обухвата говорна дела (предавања, говори, беседе и др.). За ауторе говорних дела предвиђена су иста права као и за сва друга књижевна и уметничка дела.

[44]. Спасић Ж. Видоје „Ауторска дела у дигиталном окружењу“, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011.

стр.69

[45]. Ibid str.70

Аутори говорних дела задржавају сва права која им законским прописима припадају и само они могу одобрити претварање свог говорног дела у дигиталну форму, дистрибуцију или јавно саопштавање свог ауторског дела, осим када се ради о политичким говорима и говорима одржаних у току судских расправа.

Предуслов оригиналности предпоставља се и код говорних дела, тако да неки аутори сматрају да предавања која се одржавају у настави, а заснована су на стриктном поштовању одређене литературе не представљају изворне интелектуалне творевине и не сматрају се ауторским делом.^[46]

Националним законодавствима је остављено да утврде услове под којима ће предавања, беседе, и друга дела исте природе која су јавно изречена моћи да буду репродукована путем штампе, емитована путем радио дифузије, преношена јавности преко жице. Аутору је остављено искључиво право да своја дела скупи у збирка.

2.3.Остала ауторска дела у сајбер простору

Ауторска уметничка дела заштићена општим режимом ауторских права, у члану 2. Бернске конвенције, наводе дела из области цртања, сликарства, архитектуре, вајарства, резбарства и литографије. Када је реч о наведеним делима у сајбер простору, односно у дигиталној форми, предмет ауторског права могу бити само њихове репродукције, фотографије, али не и сама дела. На основу члана 11 бис. Бернске конвенције аутори имају искључиво право да дају сагласност на „радиодифузију својих дела или њихово саопштавање јавности било којим средством бежичног преноса знакова, звукова, или слика.“ Ова формулација се може аналогно употребити и на савремене технологије „саопштавања,“ без обзира што је превазиђена и застарела, када се ради о електронској комуникацији у сајбер простору.

2.3.1. Дела ликовне уметности у сајбер простору

ЗАСП, у члану 2, став 2, тачка б. дела ликовне уметности су изричито одређена као ауторска дела.

[46]. Ibid str.71

Специфично за ову групу ауторских дела је евентуални начин њиховог изражавања у електронском облику, јер не може да се представља као оригинал, не поседује тродимензионалност облика нити могућност да се у било ком тренутку замени за оригинално дело. У овим случајевима постоји само један оригинал који има уметничку вредност. Копије ових дела у електронској, дигиталној форми неће имати никакву посебну уметничку вредност. Заправо, ту се може уочити разлика између нпр. филмске, позоришне, и музичке уметности у односу на дела ликовне уметности. Музичка нумера се може сасвим верно пренети у електронском облику и не може бити речи о томе да ли оригинални снимак има мању или већу вредност од електронске копије која се противправно размењује на интернету, јер су копија и оригинал у садржинском смислу идентични. Заједничко за ова дела у сајбер простору је могућност да се противправно прикажу практично неограниченом броју људи. За многе ће бити довољно да из свог дома погледају верну репродукцију неке слике у високој резолуцији, него да плате улазницу за галерију која излаже то дело.

На основу члана 46. Закона о ауторским и сродним правима дозвољена је искључиво лична и некомерцијална употреба. Дакле, свако неауторизовано коришћење ауторског дела у сајбер простору представља кршење ауторских права за које аутор од прекршиоца може да захтева накнаду штете.

2.3.2. Дела архитектуре, примењене уметности, индустријског дизајна у сајбер простору

Бернска конвенција чланом 2. у ауторска дела убраја дела из области архитектуре, дела примењене уметности, планове, скице и пластична дела која се односе на архитектуру. Закон о ауторским и сродним правима, чланом 2, тачком 7. наводи као ауторска дела дела архитектуре, примењене уметности, и индустријског обликовања, а тачком 9. планове, скице и макете.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде дводимензионално умножавање, стављање у промет тако умножених примерака, као и други облици јавног саопштавања дела која се трајно налазе изложена на улицама, трговима и другим отвореним јавним местима. (члан 51. Закон о ауторским и сродним правима).

Без дозволе аутора, а уз обавезу плаћање ауторске накнаде, дозвољено је тродимензионало умножавање дела која су трајно изложена на улицама трговима и другим јавним местима, као и стављање у промет тих примерака, осим ако се примерак дела скулптуре добија отиском из оригиналног калупа из којег је добијен и примерак који је трајно изложен на отвореном јавном месту или из калупа који је начињен отискивањем са примерка дела скулптуре; прави нова грађевина по узору на постојећу грађевину; производ обликује према делу примењене уметности. (чл 57.Закон о ауторским и сродним правима).

Када су у питању дела из области архитектуре подразумева се да ова дела морају имати оригинални дизајн и минимални степен креативности да би се говорило о оригиналним ауторским делима. Међутим „није свако грађевинско дело ауторско дело. Напротив, само мали број објеката ће се сматрати делом архитектуре и уживаће ауторскоправну заштиту.“^[47]

Данас је могуће створити тродимензионалне моделе објеката, скице, моделе архитектонских дела одавно се дигитализују и често се користе у сајбер простору без дозвола аутора чиме се крше права аутора.

Бернска конвенција у члану 2. тачка 7. оставља националним законодавствима да утврде област примене закона који се односи на дела примењене уметности и индустријске цртеже и моделе као и услове под којима ће таква дела бити заштићена.

У погледу садржине права аутора у вези са делима примењене уметности осим права која имају и друга ауторска дела, могу имати и заштиту на основу других прописа везаних за индустријску својину или прописа везаних за нелојалну конкуренцију.

Дела примењене уметности су баш због своје природе подложнија дигиталној пиратерији од рецимо дела архитектуре.

2.3.3.Картографска дела у сајбер простору

Бернска конвенција чланом 2, став 1. наводи картографска дела као један од облика књижевних и уметничких дела, а Закон о ауторским и сродним правима , у члану 2. став 2. тачка 8. наводи географске и топографске карте као врсту ауторског дела.

[47]. Ibid str. 83

Може се закључити да су ова ауторска дела под општим режимом који је установљен правним системом, и да се на њих односе све одредбе које важе за сва ауторска дела у целини.

Када је реч о рачунарским програмима који се појављују у сајбер окружењу у вези са картографским делима највећу пажњу изазвали су Google програми: Google Maps и Google Earth.

Google Maps је назив корисничког програма, који пре свега служи оријентацији у урбаним деловима, приказивању путева и објеката (као и њихове удаљености, најкраћег и/или најбржег пута, средстава јавног превоза, и сл.), обједињујући практично све функције GPS система и мапа. Систем је бесплатан, али има одређена ограничења у смислу што су мапе које програм приказује старе неколико месеци до неколико година.^[48] Овај програм је опште прихваћен због свог некомерцијалног аспекта, као и верзије које је могуће бесплатно користити на мобилним телефонима и таблетима. Власник ауторских права на мапама је компанија Google, или је закупила њихово коришћење на одређени временски период од носилаца ауторских права.

Програм потпада под некомерцијалну лиценцу, није дозвољено коришћење за комерцијалне сврхе као ни за даљу прераду и надоградњу како софтвера тако и базе фотографија. Услови коришћења су под јурисдикцијом правног система САД.

За коришћење мапа у друге сврхе Google је поставио два ограничења, као прво није могуће користити било који коначни производ Google Maps-а у комерцијалне сврхе, и друго ограничење се тиче некомерцијалне употребе. У том случају је потребно задржати се на самој мапи, печат, лого, водени жиг, који ће јасно означити порекло фотографије, односно мапе. Захтевнијим корисницима Google може понудити интегрисање Google Maps програма у њихове (комерцијалне) интернет сајтове (Google Maps API).

Google Earth је програм намењен виртуелном приказу планете, али може имати исте или сличне функције као и Google Maps. Програм је бесплатан, може се некомерцијално користити без посебних ограничења; комерцијална употреба није дозвољена. За захтевније кориснике Google Earth Pro нуди квалитетније приказе и мапе, али уз посебне услове коришћења.

[48].Интернет адреса: <http://en.wikipedia.org/wik/Google, Maps>, 01.06.2012

Програм Google Street View који могуће активирати уз Google Maps i Google Earth, омогућава корисницима да бесплатно погледају улице неких метропола, захваљујући панорамским снимцима које је направило специјално возило и који су уклопљени у целину. Овај програм се није нашао на мети власти различитих држава, али и приватних лица због кршења ауторских права, већ због кршења права на приватност људи који су против своје воље уснимљени приликом стварања панорамских снимака.

2.3.4. Фотографије, планови, скице и макете у сајбер простору

Према члану 2, Бернске конвенције општа правила заштите ауторског права односе се и на дела из области фотографије са којима су изједначена дела изражена поступком сличним фотографији.

Наш Закон о ауторским и сродним правима чланом 2, предвидео је као ауторско дело планове, скице, макете и фотографије.

Закон о ауторским и сродним правима штити фотографију као уметничко дело, за разлику од обичних фотографија које имају заштиту само на основу општих принципа грађанског права и прописа који регулишу нелојалну конкуренцију. Фотографија као уметничко дело мора да поседује одређени степен оригиналности, да је резултат интелектуалне, креативне активности која је толико индивидуална да две особе, независно једна од друге не би могле створити потпуно исти резултат.

Напретком технологије омогућено је једноставно претварање аналогне фотографије у дигиталну, скенирањем или фотографисањем дигиталним фотоапаратом или мобилним телефоном, па је и њихова обрада и измена једноставна. Данас највећи број фотографија остаје само у дигиталном облику, што отвара могућност злоупотребе у оквиру сајбер простора.

Планови, скице, и макете могу бити ауторска дела уколико задовољавају критеријуме оригиналности и креативности, јер „то су ауторске творевине из различитих области науке или уметности изражена у дводимензионалном (планови, скице) или тродимензионалном облику (пластична дела, макете и сл.).“^[49]

[49]. Спасић Ж. Видоје „Ауторска дела у дигиталном окружењу“ Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр.87

Када се планови, скице и макете у дигитализованом облику нађу у сајбер простору подлежу истим облицима заштите као и друга ауторска дела.

2.3.5. Драмска, кореографска, пантомимска дела у сајбер простору

Ова дела се називају једним именом „позоришна дела“^[50] која су намењена сценском извођењу, где се преплиће више елемената изражавања – музика, покрет, текст, игра, а као посебна категорија наводи се и фолклор.^[51]

Према Бернској конвенцији члан 2. Став 1. и Закона о ауторским и сродним правима члан 2, став 2, тачка 3 драмска, кореографска, и пантомимска дела спадају под општу дефиницију појма „књижевних и уметничких дела.“ Аутори ових дела уживају искључиво право да дају одобрење за јавно приказивање и извођење својих дела. Ова одредба подразумева преношење и репродукцију у целини или делимично, извођења драмских, кореографских и пантомимских дела у сајбер простору. Аутори уживају искључиво право да дају одобрење за адаптацију, аранжмане, и друге прераде својих дела (чланови 12 и 14 Бернске конвенције). Ово значи да се оваква дела не могу користити без одобрења аутора, као ни за даљу разраду, обраду, или било какву другу прераду изворног дела и касније постављање таквог дела у сајбер простору. Уколико су ова дела постала јавно добро неће уживати заштиту ауторског права (члан 18. Конвенције).

Драмска и драмско – музичка дела садрже текст и музику и намењена су или прилагођена сценском извођењу. Када је у питању област ауторског права, важно је напоменути да се свака музичка нумера, независно од текста који се евентуално изговара у делу, сматра посебним ауторским делом, а заједнички су обухваћени правом на емитовање, односно приказивање дела, које припада аутору у целини. Аспекти ауторских права у вези са овим делима у сајбер простору односе се на преношење или репродукцију дела, објављивање текста или музике, делимично или у целини, односно појединих музичких нумера, било каквих аудио или видео записа ових дела без обзира на начин и модалитет њиховог извођења. Сва ова права припадају носиоцу ауторског права на дело у целини и могу се реализовати искључиво уз његово одобрење. Исто важи и када је реч о умножавању и дистрибуцији дела у целини, или његових појединих сегмената.

[50]. Ibid str. 87

[51]. Ibid str. 71

Кореографска и пантомимска дела припадају групи „позоришних дела зато што се не морају сценски изводити, па су самим тим издвојена у упоредним прописима као посебна врста ауторских дела.^[52] Пантомимска дела се изводе покретом уз евентуалну музичку подлогу, док су кореографска дела разноврснија, и осим балета најчешћим обликом ових дела сматрају се и народни, фолклорни плесови и игре. Ова дела су заштићена од било које врсте репродукције и/или адаптације без одобрења аутора, у сајбер простору помоћу аудио – видео снимака.

2.3.6. Збирке ауторских дела и података у сајбер простору

Према Бернској конвенцији члан 2. тачка 5. предвиђен је посебан облик заштите за збирке књижевних или уметничких дела као што су енциклопедије и антологије које према избору и распореду садржине представљају интелектуалне творевине. Посебно се издваја да ова заштита не сме да произведе било какву штету по права аутора на сваки од тих дела која чине саставни део ових збирки.

Према Закону о ауторским и сродним правима, чланом 5. под ауторским делом подразумевају се енциклопедије, антологије, изабрана дела, музичке збирке, збирке фотографија, графичке мапе и сл. под условом да се ради о оригиналној духовној творевини аутора. Такође ауторским делом се сматра и збирка народних књижевних и уметничких творевина, као и збирка докумената, судских одлука и сличне грађе, база података без обзира да ли је у машински читљивој или другој форми која обзиром на избор и распоред саставних делова испуњава услов да је оригинална духовна творевина аутора. У Закону о ауторским и сродним правима, а у складу са Бернском конвенцијом за заштиту књижевних и уметничких дела, предвиђено је да заштита збирке ни на који начин не ограничава права аутора дела која су саставни део збирке.

Уреднику, који се сматра аутором збирке, припадају ауторска и морална права која проистичу из ауторског права. „Међутим ако је збирка састављена од ауторских дела која су у року трајања правне заштите, а аутор збирке није аутор и појединих дела настаје ауторскоправни однос аналоган односу између изворног и изведеног дела, са свим правним последицама које из тога проистичу.

[52]. Ibid str. 74

Дакле, аутори дела (составних елемената збирке) имају своја засебна овлашћења, независно од права аутора збирке. Осим тога аутор дела који је саставни део збирке, може вршити своја овлашћења на заштити интегритета дела, супротстављање недостојном искоришћењу дела, као и праву покајања.^[53]

Све врсте збирки ауторских дела могу бити дигитализоване и на њих се по питању заштите права односи све као и на заштиту осталих ауторских права у сајбер простору.

База података се дефинише као организовани скуп података. Циљ стварања базе података је да се омогући лако коришћење, прегледање, претраживање, преношење, упоређивање, сортирање и мењање података. Дигитализоване базе података састављене су од одређеног броја записа, а сваки запис од одређеног скупа елемената. Карактеристично за базу података је да обухватају податке, материјале и/или дела која чине збирку, а тако су одабрани, повезани и уређени да чине интелектуалну творевину и ново ауторско дело.^[54]

Правна заштита базе података могућа је у оквиру правних прописа *sui generis* као и у оквиру прописа којима се штите ауторска и сродна права, и у оквиру прописа којима се регулишу питања нелојалне конкуренције.

Sui generis прописи се доносе када постоји посебна ситуација која се не може подвести под постојеће прописе. Сматра се да се база података не може квалитетно заштитити коришћењем постојећих правних института, па је потребно донети посебне прописе – *sui generis* прописе који ће заштитити ауторе базе података. Један такав пропис донет од стране Европске уније је Директива Европске уније 96/9/ЕС о правној заштити базе података. Директива у члану 1. дефинише базу података као „збирку независних дела, података или других материјала уређених на систематичан, или методичан начин, која је појединачно доступна електронским или другим путем.“^[55] Према овој Директиви искључива права аутора су:

1. привремено или стално умножавање на било који начин, у било ком облику, у целини или делимично;
2. превођење, прилагођавање, приређивање или свако друго мењање;
3. било која врста комуникације, јавно приказивање, или јавно извођење;

[53]. Спасић Ж. Видоје, Ауторска дела у дигиталном окружењу, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр.63.

[54]. Дракулић Мирјана, Основи компјутерског права, ДОПИС, Београд, 1996, стр. 343.

[55]. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, Official Journal L, 077, 27/03/1996, pp. 24

4. било који облик дистрибуције јавности базе података или њене копије;
5. умножавање, дистрибуција, или било која врста комуникације, јавног приказивања или јавног извођења преведене, прилагођене или на било који начин мењане базе података.
Директива 96/9/ЕС чланом 7. *sui generis* предвиђа право аутора базе података у смислу спречавања екстракције и /или поновног искоришћавања целине или значајног дела базе података у квалитативном и /или квантитативном смислу.

Под „екстракцијом“ се подразумева стални или привремени пренос целе базе података или значајног дела базе података у други медиј на било који начин у било ком облику. Термин „поновно искоришћавање“ означава сваки облик чињења доступним јавности целе базе или њеног битног дела дистрибуцијом, изнајмљивањем *on – line* или другим обликом преноса. Овај члан Директиве 96 /9 ЕС ставом 4. предвиђа да се овај вид заштите примењује независно од подобности садржаја базе података и да буде заштићен као ауторско дело. Члан 9. Директиве предвидео је могућност да национална законодавства утврде изузетке од примене *sui generis* правила у следећим случајевима:

1. екстракције за приватне сврхе садржаја не електронске базе података;
2. у случају екстракције у сврху илустрације наставе или научног истраживања, уз назнаку извора и у мери која је неопходна за некомерцијалну сврху употребе;
3. у случају екстракције или поновног коришћења за потребе јавне безбедности, управног или судског поступка.

Осим прописа који штите ауторска и сродна права као и прописа *sui generis* аутори базе података се могу штитити и националним прописима везаним за нелојалну конкуренцију. Прописи омогућавају ауторима базе података специфичан вид заштите у случајевима неовлашћеног екстраховања већег или мањег дела садржаја из база података са циљем постизања компаративне предности на тржишту.

2.4.Блокчејн (blockchain) – појам и карактеристике

Реч „блокчејн“ је кованица састављена од речи „Block“ (блок) и „Chain“ (ланац) што буквално значи „ланац блокова“ То је децентрализована шифрована дистрибуирана база дигиталних података (јавно складиште информација), која користи криптографске алгоритме за бележење и потврђивање промета информација на мрежи.

Технологија је добила име „ланац блокова“, јер се састоји од записа који су груписани у блокове, а блокови су груписани у низу и чине ланац. Сваки блок се креира кроз

сагласност учесника на мрежи. Сагласност или потврђивање трансакција може се изражавати на више начина зависно од врсте технологије односно платформе на којој се она заснива.^[56] Синоним за blockchain технологију је digital ledger.

У пракси блокчејн технологија служи као уобичајен регистар имовине за евидентирање и праћење трансакција, било директним складиштењем података или повезивањем са подацима. Овај иновативни DLT (Distributed Ledger Technologies) дизајн ствара поуздану и транспарентну базу података који се ослања на концензус више корисника blockchain-а за процену легитимности или нелегитимности одређене трансакције.

Упис ауторских права у blockchain врши се тако што дело приликом депоновања кроз blockchain алгоритам добија свој криптовани *hash* код који је његова легитимација на мрежи. Збир тако криптованих кодова који репрезентују ауторска дела, могу чинити регистар, односно базу ауторских дела.^[57]

Када је реч о преносу или уступању права, код сваког новог преноса или уступања права уговором, трансакција се уписује у blockchain базу, чиме се региструје свака промена која прати дело.

Blokchain је понекад означен као „Интернет вредност” јер се очекује да поремети online промет вредности, јер омогућава пренос вредности без посредника. За реализацију већег дела ових пројеката, потребни су паметни уговори.

2.4.1. Blockchain и ауторско право

Једну од најновијих продуката дигиталне технологије која је значајна за ауторско право представља blockchain технологија.

Blokchain технологија може играти велику улогу у обезбеђивању заштите ауторских права; може омогућити ауторима да избегавају посреднике, нудећи своја дела директно потрошачима или корисницима, што је већ уобичајено код музичких дела и слика, може омогућити планирање плаћања ауторских права како би се поштено платиле све заинтересоване стране укључене у креативни процес.

Паметни уговори (Smart Contracts) проистекли из blockchain-а такође омогућавају ствараоцима и уметницима да управљају и спроводе своја права, пружајући аутоматско извршење уговора о лиценцирању и плаћању ауторских права. На пример, додавањем паметног уговора за сваку песму или видео запис који уметник пренесе, приходи се могу аутоматски поделити између свих укључених заинтересованих страна у складу са условима уговора.

[56]. Michele Finc Blockchain, str 3, Max Planck institute for Innovation and Competition Research Paper Series

[57]. *Hash* је функција која уз помоћ алгоритма конвертује речи и фразе изражене словима и бројевима у криптоване шифре такође изражене неправилно распоређеним словима и бројевима, али без значења ван функције, увек једнаке дужине тј. броја карактера. Тако криптовани изрази имплементирају се у blockchain

Паметни уговори се могу одредити са правног и технолошког аспекта. Термин „паметни уговори“ први је дефинисао Nick Szabo као скуп права и обавеза изражених у програмском коду.^[58] Паметне уговоре прецизније је дефинисао Gideon Greenspan по коме су „паметни уговори” део програмерског кода сачуваног у blockchain бази, који омогућава записивање и читање трансакција.^[59]

Спајањем правног и технолошког приступа може се рећи да су ови уговори заправо делови софтвера где је сагласност воља изражена у електронској форми, а доказ закључења изражен је у програмском језику (коду) и налази се у blockchain бази података. Особина која разликује

„ паметне уговоре“ од стандардних је дигитална форма односно чињеница да су ови уговори састављени у програмском коду, и њихово аутоматско деловање на права и обавезе уговорних страна у blockchain-у.

У основи паметни уговори су самоизвршавајући рачунарски код који аутоматски обрађује своје улазе када се активира, постављен на blockchain-у и представља мали рачунарски програм. У основи то је мали рачунарски програм који је постављен на блокчејну. DRM (Digital Restriction Management) технологија у основи је урадила закон о ауторским правима у дигиталне дадотеке ограничавајући могућност корисника да гледа, штампа, копира, репродукује или мења дела на други начин.^[60]

Регистар ауторских права заснован на blockchain-у може пружити носиоцима права и корисницима свеобухватне и поуздане информације о власништву и омогућити носиоцима права да токеризују дела и права и контролишу употребу дела

У регистру blockchain-а може се сачувати и накнадни пренос права, а ако се користе паметни уговори нови носилац права може се додати аутоматски у регистар. Неке базе података за дела заштићена ауторским правима већ користе blockchain технологију. Пример за то је платформа за управљање правима слика под називом „Image rights“, која омогућава фотографима и агенцијама да региструју слике повезане са информацијама о власништву на blockchainу. Такође, ланац наслова за одређено дело може се лако проверити и верификовати, јер се информације о blockchainу складиште хронолошки. Регистар ауторских права на blockchainу може помоћи носиоцима права да контролишу употребу својих дела, јер постоје аутоматизовани системи који надгледају употребу садржаја на Интернету.

[58]. Szabo N 1994, Smart Contract Comercial Contrds and Security

< <http://szabo.best.vwh.net/smart.contract.html> >

[59]. Greenspan G 2016 „Beware of the Impossible Smart Contract”, Blockchain news, <https://www.the-blockchain.com/2016/04/12/beware-of-impossible-smart-contract>> (10.4.2018)

[60]. Др. Видоје Ж. Спасић „Право интелектуалне својине“, Правни факултете у Нишу, Ниш, 2023, стр.378

III. МЕЂУНАРОДНА И НАЦИОНАЛНА ПРАВИЛА ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА У САЈБЕР ПРОСТОРУ

„По доношењу првих закона о ауторском праву поставио се проблем међународне ауторске заштите. Страни аутори и њихова деланису уживали правну заштиту, већ је она зависила од билатералних споразума између земље чији је држављанин аутор и земље у којој је аутор тражио правну заштиту. Таквих споразума је било мало и они су обезбеђивали правну заштиту само држављанима земље која је закључила билатерални споразум. Поред тога тим споразумима, уговорима, обично су се регулисала и друга спорна питања између земаља уговорница, те су ауторска права делила судбину других правних односа. Отказивањем уговора или протеклом времена за који је уговор био закључен страни аутори су остајали без правне заштите.“^[61]

3.1. Бернска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела (БК)

На међународном плану ова материја је регулисана Бернском конвенцијом (о заштити литералних и уметничких радова) из 1886. године.^[62] Конвенција је доживела измене у Паризу 1896. године, у Берлину 1928. године, у Бриселу 1948. године, Штохолму 1967. године и Паризу 1971. године, да би 1979. године била измењена амандманима.

Бернску конвенцију потписало је дест европских земаља у циљу заштите писаних и уметничких дела. Конвенцији су приступиле 164. земље.

БК у чл.2 дефинише појам књижевних и уметничких дела, коришћењем метода генералне клаузуле и егземпларног набрајања најтипичнијих врста ауторских дела. Изрази „књижевна и уметничка дела“ обухватају све творевине из књижевне и уметничке области без обзира на начин и облик њиховог изражавања, као што су књиге, брошуре, и остали списи, драмска или драмско – кореографска и пантомимска дела, музичка дела са речима или без њих, кинематографска дела с којима су изједначена дела изражена поступком сличним кинематографији, дела из области цртања, сликарства, архитектуре, вајарства, дела из области фотографије, дела примењене уметности, илустрације, географске карте,

[61]. Весна Бесаровић, Интелектуална својина, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр 53-54

планови, скице, и пластична дела која се односе на географију, топографију, архитектуру или науку.^[63]

БК представља правни оквир за национална законодавства држава чланица. . Конвенцијом су успостављени опште важећи принципи на којима треба да почива међународна правна заштита ауторског стваралаштва, односно да се страним ауторима обезбеде одговарајућа права у земљама у којима се користе њихова дела.^[64]

Овом Конвенцијом успостављена су три принципа и то: принцип националног третмана, принцип независност заштите и принцип аутоматске заштите ауторског дела.

По принципу националног третмана захтева се да земље чланице Бернске конвенције обезбеде држављанима свих држава које су потписнице Конвенције иста права која према Закону о ауторском праву даје својим држављанима.

Принцип независност заштите обезбеђује да свака држава чланица Бернске конвенције мора да обезбеди заштиту страним делима на једнак начин као што обезбеђује домаћим делима, чак иако страном делу не би било заштићено Законом о ауторским правима државе у којој је настало.

Принцип аутоматска заштита ауторског дела забрањује државама чланицама Бернске конвенције да на било који начин условљавају стране ауторе, који су држављани држава које су приступиле Бернској конвенцији да остваре заштиту њихових ауторских права.

Недостатком ове Конвенције сматра се нерегулисање интернета и информационо – комуникационих технологија што је резултирало усвајањем споразума WIPO (The World Intellectual Organization Copyright Treaty), Уговора о ауторском праву (УАП), 1996.године. Светска трговинска организација као један од услова за чланство захтева од будућих чланица да усвоје одредбе Бернске конвенције које су саставни део Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине.

[62].Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела, доступно на: _

http://www.yis.gov.rs/upload/document/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf.2.januar.2016

[63].Ibid чл. 2

[64].Др. Видоје Ж.Спасић „Право интелектуалне својине“, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2023,стр. 505

Ову Конвенцију нису потписале две највеће светске силе САД и СССР и зато 1952.године на предлог UNESCO-а Универзална конвенција о ауторским правима – Universal Copyright Convention^[65] која је представљала замену за Бернску конвенцију, а њене чланице су САД и СССР. У првом члану ове конвенције предвиђена је обавеза држава потписница да донесу све потребне прописе које ће обезбедити довољне и ефикасне заштите права аутора и свих других носилаца ауторског права на књижевна, научна и уметничка дела.

Потписник Универзалне Конвенције је од 2001.године Србија.

3.2.Римска конвенција

Поред Бернске конвенције велики значај има и Римска конвенција о заштити права извођача, произвођача фонограма, и организација за радиодифузију која је отворена за потписивање 26.октобра 1961.године у Риму.

Конвенција садржи две групе норми: одредбе о Конвенцији које се односе на административна правно техничка питања и одредбе о правима које уређују права заштићених категорија сродних права.

РК регулише следећа права: право интерпретатора, право произвођача фонограма, и право радиодифузних организација (произвођача емисија). Овом Конвенцијом није обухваћено право произвођача видеограма (право филмских продуцената) и право произвођача базе података.

У чл. 3, дефинише кључне појимове који се у њој користе, (уметник извођач, фонограм, произвођач фонограма, објављивање, емитовање, реемитовање).Одредбама ове Конвенције заштићени су медији као што су аудио касете, CD, DVD.^[66]

Као и код Бернске конвенције и код ове Конвенције не постоје принудни механизми којим би државе чланице за кршење принципа биле санкционисане.Установљен је принцип да државе потписнице Римске конвенције могу да ограниче примену одређених одредби ове Конвенције под изговором да би примена инкриминисаних одредби захтевале значајнију промену националних закона о ауторским правима.

[65]. http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_en/pdf_en/pdf_ap/autorsko_svetska_konvencija/pdf

[66].Закон о потврђивању међународне конвенције о заштити извођача, произвођача фонограма и установа за радиодифузију „ Сл.гласник Републике Србије „, бр.13/2002

3.3. Женевска конвенција

Женевска конвенција донета 1971. године, говори о заштити произвођача фонограма од неовлашћеног умножавања, и о третирању заштите ауторског права у погледу звучних записа. Ова Конвенција даје могућност да се предузму мере против пиратерије у облику неовлашћено створених музичких снимака, као и лица која их препродају и дистрибуирају.

Србија је потписница свих споразума и протокола.

3.4. Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине – TRIPS^[67]

TRIPS (Agreement on Trade Related of Intellectual Property Rights) споразумом успостављају се међународни стандарди у заштити ауторских права и то посебно права која се односе на рачунске програме и компјутерске базе података. Ауторскоправна заштита обухвата само изразе, а не идеје и поступке, методе рада или математичке концепте. ТРИПС штити рачунарски програм и збирку података. За разлику од Бернске конвенције овај споразум има ефикасне санкције за државе чланице које не успеју да обезбеде ефикасну заштиту ауторских права на својој територији, као и механизам којим могу да приморају државе чланице да поштују преузете уговорне обавезе у погледу заштите ауторског права на својој територији. TRIPS је обавезан за све чланице Светске трговинске организације.

3.5. Acta (Anti-Counterfeitng Trade Agreement)

Трговински споразум против фалсификовања (Anti – Counteferiting Trade Agreement) у јавности познат као АСТА споразум, један је у низу мултилатералних међународних споразума, који је изазвао оштру реакцију јавности у многим земљама, укључујући и нашу земљу. Основни приговори на процес доношења овог споразума односили су се да није било транспарентности, да није било демократског процеса, и да није било утицаја јавности на текст споразума.

[67]. http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/trips.pdf

АСТА међународни споразум потписан је 1.октобра 2011.године у Токију од стране САД-а, Јапана, Канаде, Марока, Новог Зеланда, Сингапура и Нове Кореје,а 2012. године придружила се и Европска унија. Од земаља чланица Европске уније 22 земље су овај споразум потписале, док су Немачка,Холандија, Чешка, Пољска, Словачка и Словенија одустале.

Разлог уздржаности ових земаља била је последица масовних протеста, последица мишљења експерата за заштиту интелектуалне својине о одредбама АСТА које су у супротности са правом Европске уније и европским стандардима уживања и заштите људских права.^[68] Основне одредбе овог споразума изражене у преамбули су заштита ауторских права и других права интелектуалне својине, спречавање фалсификовања интелектуалних добара и пиратерије. Овај споразум састоји се од шест глава:

- 1.уводне одредбе и општи појимови;
- 2.правни оквир за заштиту права интелектуалне својине;
- 3.праксе правне заштите;
- 4.међународна сарадња;
- 5.институционална правила;
- 6.завршне одредбе.

У формалном смислу ради се о одредбама које су уобичајене у мултилатералним међународним споразумима ,оне намећу државама које потпишу и ратификују АСТА обавезу прилагођавања њиховог унутрашњег права одредбама тог споразума. Овим споразумом била су угрожена основна људска права: право на приватност, право на слободно изражавање, доступност медикаментима, као и право на правично суђење^[69]. АСТА споразумом се ограничавају права на интернет, пре свега дистрибуција преко интернета и злоупотреба информационих технологија, у циљу спречавања злоупотребе неовлашћеног коришћења интелектуалних права. Одредбама овог споразума дефинисана је обавеза интернет провајдера да службеним лицима пружају информације о могућим прекршиоцима закона због злоупотребе на интернету.

[68].АСТА sporazum,http://www.mofa.go.jp/policy/economy/i_property/pdfs/acta1105_en.pdf,5.januar2016.godine

[69].Ракић Водинелић Весна „ Опасне правне последице АСТА “ Pescanik dostupno na: [http:// pescanik. net /opasne-posledice-acta/ datum pristupa 15.12.2017.godine](http://pescanik.net/opasne-posledice-acta/)

Службеним лицима је омогућено да без предходног упозорења трагају за неовлашћено прузетим музичким фајловима и другим садржајима на интернету путем личних рачунара. Споразум уводи и глобалну агенцију која би се бавила сузбијањем пиратерије путем електронског сервиса. Казне за овакве прекршаје крећу се од новчаних казни до казни затвора за озбиљније кршење ауторског права.^[70]

Недостаци овог споразума су:^[71]

1. АСТА трговински споразум не прави разлику између корисника који крши ауторско право и оних против којих је поднета неоснована кривична пријава. Ово значи да би према споразуму било довољно да носиоц ауторског права поднесе пријаву да неко лице нарушава ауторска права како би провајдер морао да достави све податке. У поређењу са ТРИПС-ом, трговински споразум је далеко рестриктивнији, јер према ТРИПС-у провајдер је у обавези да достави податке о кориснику и његовим активностима само у случају када је доказано у истражном поступку да је лице нарушило право интелектуалне својине.
2. АСТА споразум према члану 23. намеће криминализацију повреде права интелектуалне својине, што је у супротности са директивом 2004/48. АСТА не обезбеђује правични истражни поступак и правично суђење као ни заштиту права окривљеног у истражном поступку, јер свако лице против кога је поднета пријава у исто време је криво. Такође овај споразум не прави разлику да ли је корисник преузео садржај за себе или га је користио да стекне додатни профит.
3. Поступак би се спроводио без да се оптуженом предходно омогући да се изјасни по свим тачкама оптужнице, јер чланом 12. споразума нису дефинисане процесне гаранције за оптужбе које су уобичајене за процесно право.
4. Чланом 16. споразума појединим државним органима дају се знатно већа овлашћења него што је то уобичајена пракса. На пример, гранични службеници добијају овлашћења која смеју да имају само неки судски органи, што значи да гранични службеници услед сумње да лице које прелази границу у свом лап топу поседује фалсификовану интелектуалну својину (музика, филм) могу наредити преглед уређаја. Службеницима се даје овлашћење да оваква дела окарактеришу као добра за комерцијалну, а не за личну употребу што је најчешће случај.

[70]. Ibidem

[71]. Ibidem

5. Овим споразумом предвиђена је заплена и уништавање лекова са генеричким именима која се најчешће употребљавају у неразвијеним земљама. Лекови са генеричким називом не значи да су фалсификовани, већ је реч о лековима за чије је име истекло време заштите или се због одредби националног права стављају у промет под генеричким именом. Сумња се да се на овај начин штите интереси компанија који се баве биотехнологијом, а под заштитом АСТА споразума лакше би могле да остваре своја права.

Концепт овог споразума без обзира на важност заштите ауторског права акценат ставља на ограничавање слободе појединца и омогућава финансијску добит појединим компанијама.

У фебруару 2012. године Европски суд одбацио је захтев да друштвене мреже и интернет провајдери уведу „филтер“ који ће корисницима онемогућити размену садржаја који су заштићени ауторским правима. Европски суд правде одбацио је тужбу Агенција за заштиту ауторских права из Белгије уз образложење да би се тиме кршили принципи слободне трговине и слободе изражавања, као и да се угрожава приватност корисника интернета.

Овај споразум био је отворен за потписивање до 31. марта 2012. године за земље које су учествовале у преговорима и за чланице Светске трговинске организације. Споразум је потписало 20 земаља Европске уније од 27. Европски парламент, након негативне реакције јавног мњења и мишљења Одбора за међународну трговину Европског парламента одбио је 4. јула 2012. године да ратификује споразум уз образложење да споразум угрожава личну слободу и приватност грађана Европске уније.

3.6. Група кривичних дела против интелектуалне

својине у законодавству Србије

У нашем правном систему прописна су кривична дела којима се инкриминишу радње које по законодавцу представљају најтежа дела која лица могу извршити у погледу права интелектуалне својине.

Наш Кривични законик ^[72] предвиђа три кривична дела у вези са кршењем ауторског права:

1. повреда моралних права аутора и интерпретатора (чл. 198 КЗ)

[72]. Кривични законик. „Сл. гласник“ бр. 85/2005, 88/2005-исп, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, и 35/2019

2. неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права (чл.199 КЗ)

3. неовлашћено уклањање или мењање електронске информације о ауторским и сродним правима (чл.200 КЗ).

За ова кривична дела предвиђене су како новчане казне, тако и казне затвора.

Кривична дела која су учињена на интернету или су у вези са високим технологијама сврстана су у посебном делу Кривичног законика Републике Србије под називом Кривична дела против безбедности рачунарских програма.

Тако је предвиђено дело Оштећење рачунарских података и програма, за које се зависно од врсте и висине причињене штете може изрећи и затворска казна до пет година. Иста висина казне предвиђена је за уношење, уништење, измену или прикривање софтвера или дигиталног записа, као и хардверског носача информација чиме се онемогућује његово коришћење, односно омета пренос или обрада података који служе државним органима или другим установама (чињење кривичног дела рачунарске саботаже).

За производњу и уношење вируса у туђи рачунар или рачунарски систем, казна може бити до две године у зависности да ли је проузрокована штета.Кривичним закоником, традиционално дело Превара добила је посебан облик у зависности да ли је иста учињена на интернету или у вези са рачунарским подацима.Због степена важности заштите на интернету од превара, прописана је казна од 10 година затвора за преваре које проузрокују штету од преко 1.500.000 RSD.

За неовлашћен приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи, и електронској обради података, прописана је казна од 6 месеци, а ако се тако добијени податак употреби, казна може достићи и две године затвора, а ако наступе тешке последице и три године затвора.Закон забрањује и коришћење туђих рачунара.

Посебно тужилаштво за борбу против високотехнолошког криминала обавља послове процесуирања кривичних дела одређених Кривичним закоником, а која су усмерена против безбедности рачунарских података. У делатност овог тужилаштва спадају и сва дела код којих се као објекти или средства извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже и рачунарски системи.

ЗАКЉУЧАК

Ауторско право, као савремена грана права постаје све актуелнија, развојем дигиталне технологије, која је са једне стране олакшала стварање ауторских дела и њихово искоришћавање, а са друге стране довела до злоупотребе у њиховом коришћењу. У правној теорији указује се на опасност да ауторска дела постану жртва дигиталне технологије. Развој дигиталне технологије довео је до тога да свако има приступ рачунару и интернету и веома лако може да повреди ауторско право.

Важно својство ауторског права које га разликује од осталих права јесте то што у одређеним условима сваки појединац може користити туђе ауторско дело без знања, без одобрења носиоца ауторских права, са или без плаћања накнаде за такво коришћење. У теорији се овакво коришћење назива фер коришћење, и обухваћено је институтом ограничења права. Овакво коришћење је нарочито погодно кад одређено лице (уживалац дела) може отежати приступ одређеним делима.

Ауторска дела можемо посматрати како у њиховој аналогној тј.традиционалној форми у дигиталном окружењу тако и у дигиталној форми. Савремена технологија довела је до лаког претварања ауторских дела из аналогне у дигиталну форму, мада постоје одређене врсте дела које је немогуће превести у дигиталну форму, а да при том не изгубе своје карактеристике.

Неограничена доступност књижевних дела, научних радова, видео радова и других ауторских дела у дигиталном облику захтева заштиту ауторских права.У том погледу стално се косе жеље издавача и жеље корисника, што се посебно огледа у томе што издавачи желе што ефикаснију заштиту над својим дигиталним ауторским делом, а са друге стране корисници заједнице би да слободно размењују знање и креативне ресурсе који чине културно и интелектуално наслеђе човечанства.

Развој информационо комуникационих технологија и интернета довео је до великих промена, јер се више од 90% креираних информација налази се у дигиталном облику.У сајбер простору, који је део интернета, налази се велика количина података којој корисници приступају не водећи рачуна о могућим неприликама које их могу задесити. Многа кривична дела се могу починити на интернету, и зато посебну пажњу треба

посветити подручју безбедности рачунарских система и рачунарских мрежа, односно безбедност свих корисника рачунара који приступају сајбер простору.

Механизми заштите интелектуалне својине сагледани су кроз домен примене информационо комуникационих технологија, правних аспеката, и регистрованих злоупотреба. Злоупотреба интернета је у директној вези са кршењем права интелектуалне својине и ауторских права, крађом личних података, нападом на web портале различитих организација и појединаца.

У данашње време не постоји облик људског интересовања везано за сајбер простор које на неки начин није нарушено. Сајбер простор је вештачка творевина настала као резултат друштвених потреба и технолошких иновација, а у информационом друштву представља доминантни медиј комуникације. Сајбер простор је настао као процес дигитализације садржаја и сталне употребе информационо комуникационих технологија. Како би се пратио цео сајбер простор у домену web-а, и у домену електронских сервиса грађана неопходно је ангажовање ИТ стручњака, законодавства и људи у образовном систему. Правни сектор треба да предњачи у доношењу законских регулатива које прате развој информационо комуникационих технологија.

Убрзан развој информациононих технологија уводи нове облике друштвене активности које утичу на сваки сегмент живота људи, што наравно доводи до бројних предности, али и до одређених опасности. Сајбер простор, као виртуелни простор без јасних физичких граница, пружа повољне услове за различите злоупотребе, као што је неовлашћено коришћења ауторских дела ради личног задовољства, недозвољен приступ рачунарима и рачунарским системима, рачунарске преваре, крађа ауторских дела, или стицање имовинске користи итд. су велики изазов за правнике, јер њихов задатак је да утичу на решавање овог проблема применом Законске регулативе у циљу регулисања заштите интелектуалне својине и ауторских права

Развој дигиталне технологије омогућио је корисницима да дигитални садржај користе на различите нове начине, па је носиоцима ауторскох права постало теже да контролишу кретање својих ауторских дела. Из тог разлога створили су се различити системи чија би функција била да контролишу вршења ауторских права. Тако је настао Digital Rights Management, (DRM), што значи управљање дигиталним правима, и означава заједнички назив за скуп технологија којима се контролише приступ информацијама у дигиталном

свету од стране издавача, односно власника ауторских права како би се ограничило коришћење дигиталних садржаја. То је само један облик заштите ауторских права и представља дигитално закључавање интелектуалне својине. Овакав вид управљања дигиталним садржајем подржан је низом међународних правних аката.

Нема сумње да ће ауторско стваралаштво у сајбер простору доживети значајне и то суштинске промене. Истовремено оно ће се наћи пред великим изазовима и искушењима. Притом, ауторско и уопште интелектуално стваралаштво онакво какво је до сада постојало тешко да је одрживо. Ако се технологија, у првом реду вештачка интелигенција развија оваквим темпом, онда ће се справом поставити питање где ће бити човек као интелективни стваралац и да ли ће он преживети све те турбуленције и изазове.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Annette Kur, Thomas Dreier and Stefan Luginbuhl, European Intellectual Property Law (2nd end, Edward Elgar Publishing Limited 2019) 287
- В. Спасић и Б. Стевановић „Доказивање дигиталних повреда интелектуалне својине – осврт на англосаксонски правни систем“, Зборник радова Правни факултет у Нишу бр.69, 2015, стр 203 – 206
- Весна Бесаровић „Интелектуална својина“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 53 – 54
- David Bainbridge „Intoduction of Computer Law” Pearson Education Limited, London, 2000, str. 74
- Драган Прља, Марио Рељановић, Звонимир Ивановић „ Интернет право“, Институт за упоредно право, Београд, 2012Спасић Ж. Видоје „ Ауторска дела у дигиталном окружењу“ Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2011, стр. 63, 69 -71, 74, 79 – 80, 83 – 87, 117 - 118
- Дракулић Мирјана „ Основи компјутерског права“, ДОПИС, Београд, 1996, стр. 343
- Др. Видоје Ж. Спасић „Право интелектуалне својине“, Правни факултет у Нишу, Ниш 2003; стр.317, 319, 404, (391- 394)
- Др. Видоје Ж. Спасић „ Право интелектуалне својине“, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2023, стр. 313 – 317, 326, 361 – 364, 390 - 410, 416 – 422
- Душан Поповић „Критички осврт на сродноправну заштиту издавача: заштита привредног или културног подухвата“, Часопис за правне и друштвене науке, Правни факултет Београд, Vol 63, No.1, 2015
- Жаклина Спалевић, Зоран Трајцевски, Жељко Бјелац, Милан Почуча, Душко Димитријевић
Regulatory Framework Distribution of HDTV in western, Balkan ContriesТТЕМ – Techdogines ducation Management Vol8, No3, pp1173 – 1183, 2013
- Милица А. Богдановић М. Завод за уџбенике, Београд 2007, стр. 60
- Миодраг Марковић „Општи увод у право интелектуалне својине“, Семинар ИС и привреда у Србији 2007

- Michele Finc., „Blockchain“, str 3, Max Planck institute Innovation and Competition Research Paper Series
- Overbeck Wayne Balmas Genelle „, Major Principles of Media Law“, Stamford Cengage Learning, 2011, p 281
- Talkot Parsons „Друштва“, Аугуст Цесарец, Загреб, 1998, стр. 12
- Тасић В. Бауер Ј. „Речник компјутерских термина“, Микро књига, Београд 2003, стр. 125
- Tipton H. Krause M. „Information Security Management Handbook“ (fifth edition), CRS Press, New York 2004, p.317

ОСТАЛА ИСТРАЖИВАЧКА ГРАЂА

Прописи

- Закон о ауторским и сродним правима, („Службени гласник РС“ бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016- одлука УС и 66/2019)
- Међународни уговори и други споразуми, („Службени лист СФРЈ“ бр. 3/72, 4/86 и др. уредбе)
- Закон о ратификацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела, („Службени лист СРЈ“- Међународни уговори, бр. 4/86)
- Закон о потврђивању међународне конвенције о заштити извођача, произвођача фонограма и установа за радиодифузију („Службени гласник РС“ бр. 13/2002)
- Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, Official Journal L, 077, 27/03/1996,pp.24
- Кривични законик Републике Србије, (Службени гласник“ бр.85/2005, 88/2005 – исп, 107/2005 –исп, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

Интернет извори

- Заштита интелектуалне својине у Србији, интернет адреса: <http://www.poslovnazena-biz/poslovanje/zastita-intelektualne-svojine-usrbiji-1-118>
- E. Van der Sar „ Judge Understands Bit Torrent, Kills Mass Piracy Lawstuis” [http://torrentfreak.com/indge-understands-bittorent-kills-mass-piracy-lawstuits-140130/\[12\]](http://torrentfreak.com/indge-understands-bittorent-kills-mass-piracy-lawstuits-140130/[12])
- Enigmax „The Pirate Bay Trial:Understanding Finreactor, Torrent Freak <http://torrentfreak.com/the-pirate-bay-trial-understanding-finreactor-090223>
- A.Diligenski „ Испитивање IP адреса и угрожавање приватности због кршења ауторских права гледањем streaming-а случај redube” , заштита података <http://partnerssrbia.org/privatnosti/blog/ispitivanje-ip-adresa-i-ugrozavanje-privatnosti-zbog-resenja-autorskih-prava-gledanjem-streaming-a-slucaj-redube>

- Sean Gallagher „The Fast Fabulos, Alledgly Fraudent Life of Megaupoad’s Doctom Wired, <https://www.wired.com/2012/01/kim-doctom>
- Јавно власништво <http://sr.wikipedia.org/> пронађено 6.11.2010
- Интернет адреса: <http://creativecommons.org.rs//faq> 6.11.2010
- Lawrence Liang „, Guide to open Content Licences”, 2004, http://media.opencultures.net/open_content_guide/ocl_v12.pdf 4.11.2010
- Јелић Иван „Заједница у савременом информатичком друштву“, 2006 <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo2/tema14/yajednica.pdf>
- Извор: Online radio Statistics, <http://www.truenmeasure.com/ontimestaticsk.php>, 1.06.2012
- Интернет адреса: <http://en.wikipedia.org/wik/Google Maps>, 1.06.2012
- Szabo N. 1994, Smart Comercial Contrds and Security <http://szabo.best.vwh.net/smartcontract.html>
- Greenspan G 2016 „Beware of the Impossible Smart Contract Blockchain news http://www.the_blockchain.com./2016/4/12/beware_of_impossible_smart_contract (10.4.2018)
- Бернска конвенција http://www.zis.gov.rs/upload/document/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf (2.01.2016)
- http://www.zis.gov.rs/documents/pdf_en/pdf_en/pdf_ap/autorsko_svetska_konvencija/pdf
- Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf//trips.pdf
- АСТА споразум http://www.mofa.go.jp/policy/economy//i_property/pdf/acta1105_en.pdf (5.01.2016)
- Ракић Водинелић Весна „Опасне правне последице АСТА“ доступно на: http://pescanik.net/opasne_posledice_acta/

Ауторско стваралаштво у сајбер простору

Сажетак и кључне речи

Развој дигиталне технологије условио је актуелност ауторског права пре свега из разлога што физичка књига у дигиталном свету нема исти значај. Милионима књига на мрежи приступа се само једним кликом. Ауторска дела у дигиталном окружењу претрпела су велику промену, што се пре свега огледа у неовлашћеном искоришћавању ауторских дела и великим злоупотребама ауторскоправних творевина. Ауторско право од осталих права разликује се у томе што у одређеним условима појединац може користити туђе ауторско право без знања и одобрења носиоца ауторског права, са или без плаћања накнаде за такво коришћење. Овакво коришћење ауторских дела обухваћено је институтом ограничења права.

Интернет, као светска, компијутерска, комуникациона мрежа састоји се од великог броја рачунара повезаних у мрежну структуру. Управо због све веће употребе интернета крећемо се у виртуелном окружењу – сајбер простору. Сајбер простор је простор комуникације између људи без физичког контакта. Највећи проценат предмета злоупотребе ауторских и сродних права дешава се на софтверима и мултимедијалним садржајима. У циљу заштите енормне количине информација на интернету створен је систем лиценцирања што допушта аутору да одлучи да ли ће дело користити у комерцијалне или некомерцијалне сврхе. Без обзира на врсту и тип лиценце злоупотребе су веома честе и долазе од крајњег корисника и од великих мултинационалних информационих компанија.

У овом мастер раду сагледано је ауторско стваралаштво у сајбер простору.

Кључне речи: сајбер простор, интелектуална својина, ауторско право, ауторско дело, лиценце

Author's creativity in cyberspace

Keywords summary

The development of digital technology brought copyright to the fore, primarily because the physical book has no importance in the digital world.

Millions of books on the Internet are accessible with just one click.

Author's works in the digital environment had a major change, which is primarily reflected in the unauthorized use of author's works and large abuses of the author's first creations.

Copyright differs from other rights in that, under certain conditions, an individual can use the claimed copyright without the knowledge and approval of the copyright holder, with or without payment of procurement for such engagement of activities on the protection of citizens' rights and the institute of limitation of rights.

The Internet, as a notebook, computer, communication network exists from a large number of computers connected in a network structure. It is precisely because of the increasing use of the Internet that we move in a virtual environment - cyberspace. Cyberspace is a space of communication between people without physical contact. The highest percentage of copyright and related rights abuse cases occur on software and multimedia content. In order to protect the normal amount of information on the Internet, a licensing system was created that allows the author to decide whether the work will be used for commercial or non-commercial purposes. Regardless of the type and type of license, abuses are very common and come from the end user and from large multinational information companies.

In this master's thesis, author's creativity in cyber space is considered.

Keywords: cyber space, intellectual property, copyright, author's work, license.

Биографија

Рођена сам у Нишу 21.12.1989. године. Основну школу „Димитрије Драговић“ а средњу школу „Бранислав Нушић“ (смер-економски техничар) завршила сам у Сокобањи. Правни факултет Универзитета у Нишу, уписала сам школске 2008/2009 године, завршила школске 2019/2020 године са просечном оценом 6,76.

По завршетку факултета похађала сам следеће курсеве:
При Регионалној канцеларији посредника у Нишу – основну обуку за медијаторе и при Конгресно едукативним центром из Новог Сада: писање правних аката, истрага у кривичном поступку и загађење животне средине – заштита и грађанскоправна одговорност.

Тренирно радим у адвокатској канцеларији Јовић из Ниша, где сам обавила приправнички стаж и стекла услов за полагање правосудног испита.

КЕЦ – конгресно едукативни центар

- Загађење животне средине – заштита и грађанскоправна одговорност
- Писање правних аката
- Истрага у кривичном поступку

Регионална канцеларија посредника

- Основна обука за медијатора

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада:

Нина Јевтић

Наслов мастер рада:

„ Ауторско стваралаштво у сајбер простору“

Ментор:

Проф.др Видоје Ж.Спасић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом

„Ауторско стваралаштво у сајбер простору“

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Нина Јевтић

У Нишу, _____

Потпис аутора
